Palle Bo Madsen

Udbetaling i afbetaling

En retlig fremstilling og vurdering af udbetalingskravet og dets sanktionering

Akademisk Forlag

Udbetaling i afbetaling

© Akademisk Forlag 1980

Fotografisk, mekanisk eller anden
gengivelse af denne bog eller dele heraf
er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov
om ophavsret.

Bogen er skrevet på IBM skrivemaskine
og trykt hos B. Stougaard Jensen/København

Printed in Denmark 1980

ISBN 87-500-1920-1

INDHOLDSOVERSIGT

Forord		5
Kapitel 1.	Problemopridsning	6 - 8
Kapitel 2.	Indledende om afbtl. § 1, stk. 4	9 - 10
Kapitel 3.	Reglens baggrund og motivudvikling	11 - 15
Kapitel 4.	Ugyldighedsreglen nærmere	16 - 20
Kapitel 5.	Nærmere om opofrelsesmotivet i praksis	21 - 23
Kapitel 6.	Reglens fortolkning og håndhævelse i praksis	24 - 37
	A. Omgåelse 24 - 25	
	B. Besvigelse af sælgeren 25	
	C. Sælgerens gode tro 26 - 28	
	D. Skønstemaet 28 - 29	
	E. Fogedens skøn 29 - 30	
	F. Foreløbig værdiansættelse 30 - 31	
	G. Højere byttepris 31 - 32	
	H. U 1978.489 H 32 - 34	
	I. Afbetalingsprisen. Særlig om renter og tillæg 34 - 36	
	J. Sammenfatning de lege lata 36 - 37	
Kapitel 7.	Fremmed ret (Vesttysk, norsk, svensk og finsk)	38 - 42
Kapitel 8.	Omkring Betænkning nr. 839/1978 og dansk ret de lege ferenda	43 - 54
Appendix.	U 1979.740 H	55 - 56
Domsregister		57
Litteraturudvalg		58
Lovtekst		58
Forkortelsesliste		59

FORORD

Den følgende fremstilling behandler i udbygget form samme tema som min artikel: "Sanktionering af udbetalingskravet i afbetalingshandler efter dansk ret", der er offentliggjort i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1979, p. 52-71, og som ikke iøvrigt vil blive indciteret i fremstillingen. Sigtet med udgivelsen i den her foreliggende form er dels at give en deskriptiv fremstilling af gældende ret på området, som forhåbentlig kan være af praktisk værdi for de personer, der har berøring hertil, og dels at levere et beskedent indlæg i den retspolitiske diskussion omkring bestemmelsen - eller måske snarere at lægge op til en sådan diskussion. At den "deskriptive" del også indeholder visse vurderinger, anser jeg for både uundgåeligt og legitimt.

Problematikken er kommet i støbeskeen efter afgivelsen af Betænkning nr. 839/1978 fra kreditkøbsudvalget; men da en realisering af udvalgsforslaget dog ikke synes umiddelbart forestående, er det tillige mit håb, at de her anførte synspunkter vil (nå at) blive taget i betragtning i det forestående lovgivningsarbejde på kreditkøbsområdet.

Fremstillingen koncentrerer sig om kravene til udbetalingens størrelsesmæssige tilstrækkelighed ("...fyldestgjort for mindst 20 pct...."), medens kravene til udbetalingserlæggelsens tidsmæssige tilstrækkelighed ("...ved tingens overgivelse...") kun bliver berørt ganske periferisk.

Århus i september 1979

Palle Bo Madsen

Efter manuskriptets aflevering er der i U 1979.740 blevet offentliggjort en højesteretsdom af relevans for den i kapitel 6 fremstillede retstilstand. En omtale af denne dom er tilføjet som et appendix til bogen.

Kapitel 1.

Problemopridsning.

Baggrunden for dette lille skrift er den nyvurdering af visse problemstillinger og retsstillingen i det hele taget inden for kredithandlen, der for tiden er ved at ske, og som i tidens ånd prætenderer at ske med stærk vægtning af forbrugerbeskyttelseshensyn.

Hele den retlige regulering af afbetalings- og kreditkøb er taget op til overvejelse med særligt henblik på en styrkelse af forbrugernes stilling[1] i Betænkning nr. 839/1978 om køb på kredit fra justitsministeriets kreditkøbsudvalg, hvori den nugældende afbetalingslov foreslås afløst af en generel kreditkøbslov med visse særlige regler for forbrugerkøb.

Det følgende kan ses som en kommentar til et lille hjørne af dette problemkompleks, nemlig til det krav om en mindsteudbetaling, der rummes i afbtl. § 1, stk. 4 og som med visse ansigtsopløftninger er overført til betænkningens forslagsudkast til ny kreditkøbslov, jfr. udkastets § 19, samt til dette udbetalingskravs sammenkædning med sælgerens ret til at betinge sig ejendomsforbehold.

Inden for de seneste få år er der såvel civil-, proces- som offentligretligt vedtaget ny, forbrugerbeskyttende lovgivning, og det er ganske nærliggende i forbindelse hermed at revurdere den gældende afbetalingslov, der jo i høj grad har karakter af en social beskyttelseslov. Civilretlige beskyttelseslove laves som regel efter én og samme recept: Krav til parternes kontraheringsadfærd og aftalegrundlaget/-indholdet samt normering af retsfølger i tilfælde af disse kravs tilsidesættelse eller kontraktens efterfølgende misligholdelse. I forbrugerkøb er der især tale om at stille krav til eller lægge byrder på den erhvervsdrivende sælger, for at kompensere parternes ulige aftalepositioner.

---

1) Jfr. kreditkøbsudvalgets kommissorium som optrykt i Bet. 839/1978, p. 5: "Udvalget skal undersøge, om den retlige regulering af afbetalingskøb er tilfredsstillende, når hensyn særlig tages til beskyttelse af køberens interesse ved købets afvikling, og fremkomme med de ændringsforslag, som undersøgelsen giver anledning til. Et hovedhensyn for udvalget bør være ønsket om en styrkelse af forbrugernes stilling...".

I afbetalingslovens krav til en mindsteudbetaling er der imidlertid, dersom reglen skal anskues ud fra denne vinkel, søgt gennemført en "ligestilling" af aftalens parter i kontraheringssituationen på den noget mere håndfaste måde, at det køberemne, der ikke kan præstere den krævede økonomiske opofrelse, ganske simpelt afskæres fra at erhverve sig varen via et afbetalingskøb med ejendomsforbehold, og det vil i praksis ofte sige, at han afskæres fra at erhverve varen i det hele taget. I hvilket omfang 20 pct-reglen har nogen afgørende reel effekt i så henseende, idet afbetalingssælgerne jo i egen interesse vil være tilbøjelige til at kræve en vis udbetaling, kan vel diskuteres, men selve forholdet mellem mål og midler må anfægtes. Legalt at afskære de økonomisk svage fra at kontrahere er selvfølgelig også en måde, hvorpå man kan forhindre, at detailsælgeren økonomisk "vildfører" forbrugeren; men det er en overordentlig bastant metode, der næppe er i overensstemmelse med de intentioner, der iøvrigt ligger i den civilretlige forbrugerlovgivning,[2] og midlet er formentlig også alene på grund af sin grovhed uegnet som led i en forbrugerbeskyttelse. Uheldigt fremtræder udbetalingskravet også, hvis man opfatter de sociale intentioner lidt bredere, således at reglerne ikke alene skal afskære forbrugerne fra at kontrahere på urimelige vilkår, men også i rimeligt omfang tilsikre forbrugerne adgang til de udbudte forbrugsgoder på rimelige vilkår. Sociale forbrugssigtende hensyn må også sikre en vis anskaffelsesfrihed efter forbrugernes behov og økonomiske formåen.

Det kan være vanskeligt at finde balancen mellem hensynet til den enkelte købers aftalebehov og samfundets ønsker til forbrugets retning og vilkår. At tro, at der altid er identitet mellem disse interesser, er givetvis en illusion. Ikke mindst i relation til udbetalingskravet i afbetalingshandler er der imidlertid sket en kunstig og inkonsistent sammensmeltning af hensynet til den enkelte forbrugers økonomi og hensynet til samfundsøkonomien. Derved kan resultatet nok blive en modarbejdning af det sociale sigte i bred forstand.

Der er grund til at overveje dette, og der er grund til at overveje, i hvilket omfang hensynet til samfundet eller rettere samfundsøkonomien i virkeligheden er det afgørende motiv bag reglen. Er dette tilfældet sejler reglen i dansk ret ikke alene un-

---

2) Jfr. herved Hugo Tiberg i Festskrift till Knut Rodhe, 1976, p. 459 ff., 475: "Det går alltid att få bukt med en sjukdom genom att medicinera ihjäl patienten. Frågan är bara om det är god patientvård".

der falsk flag, men nærmest under sørøverflag, og der kan så være grund til at overveje betimeligheden såvel af mindsteudbetalingskravet som af dettes civilretlige sanktionering.

Kapitel 2.

Indledende om afbtl. § 1, stk. 4.

I afbetalingslovens § 1, stk. 4 opstilles som gyldighedsbetingelse for afbetalingssælgerens ejendomsforbehold, at sælgeren ved tingens overgivelse er fyldestgjort for et procentuelt mindstebeløb p.t. 20 % af afbetalingsprisen. Dette udbetalingskrav kan især give anledning til praktisk vanskelige tvivlsspørgsmål, når erlæggelse sker i andet end rede penge, og fristelsen til at forsøge at omgå udbetalingskravet må formentlig derfor også antages at være størst netop i afbetalingsbyttehandler.

Traditionelt har salg med ejendomsforbehold i praksis spillet en ganske særlig stor rolle og tilsyneladende også i særlig grad givet anledning til problemer inden for bilbranchen.[1] Da bilkøbere endvidere ganske typisk giver deres brugte bil i bytte ved køb af en ny, vil netop dette af ejendomsforbeholdets anvendelsesområder være særlig relevant for belysning af udbetalingskravets sanktionering og behandling i det hele taget; men iøvrigt prætenderer det i det følgende fremlagte at gælde almindeligt.

Hele afbetalingslovens og herunder udbetalingskravets hovedformål angives traditionelt i dansk doktrin at være social beskyttelse og for udbetalingskravet særligt at være at afværge fristelsen for potentielle købere til mod meget ringe umiddelbar opofrelse at sætte sig i længererækkende, uoverskuelige udgifter og altså dermed at værne afbetalingsköberen mod en overvurdering af sin økonomiske formåen. Det formodes, at afbetalingssælgeren er den "stærke" part i denne kontraheringssituation, og at udbetalingskravet som en gyldighedsbetingelse for hans ejendomsforbehold dæmper hans muligheder for at udnytte afbetalingssystemet på en uheldig måde samt i det hele taget virker for etablering af en sund afbetalingshandel med kontrakter, som der er en rimelig formodning for kontraktsmæssig opfyldelse af. Et mere udbredt gehør for denne kon-

---

1) Dette anføres i Bet. 839/1978 om køb på kredit, p. 115, som begrundelse for bestemmelsen i udvalgets forslagsudkast til ny lov om køb på kredit § 39, stk. 1 om, at kreditkøb af "motordrevet køretøj" (jfr. FL. § 2, nr. 12) altid skal være omfattet af loven, selv om køb af erhvervsløsøre til over 100.000 kr. i øvrigt kun er deklaratorisk omfattet af udkastet.

traheringsmæssige ulighedsbetragtning i Danmark end i Norge og Sverige er måske forklaringen på, at man har ment at kunne forsvare en sanktion, der forrykker forholdet mellem parternes rettigheder og pligter inter partes i stedet for at belægge sælgerens uretmæssige "markedsføring" med straf/forbud (smh. kapitel 7 om fremmed ret).

I selve formuleringen af afbtl. § 1, stk. 4 har ønsket om en umiddelbart følelig opofrelse fra køberens side ikke givet sig direkte udslag. Reglen er formuleret som et krav til sælgeren om, i fald han ønsker at betinge sig ret til at tage tingen tilbage eller forbeholde sig ejendomsret over tingen, at sørge for ved tingens overgivelse til køberen at være "fyldestgjort" for mindsteudbetalingen. Den forudsætning, som koncipisterne herved åbenbart er gået ud fra, om at fyldestgørelse af sælgeren ækvivalerer med en økonomisk opofrelse for køberen, vil imidlertid ikke altid være rigtig.

Reglens reelle begrundelse er da også mere kompleks, og det skal efter en kort opridsning heraf undersøges hvorledes og efter hvilke kriterier, reglen håndhæves i praksis. Trods udbetalingskravets meget absolutte udseende i afbtl. § 1, stk. 4, der tilsyneladende alene lader de objektive fakta omkring den faktiske udbetaling være afgørende, er det dog tvivlsomt, om reglens formål kan bære en "stærk ugyldighedsgrund", uden inddragelse af parternes subjektive forhold.

Sluttelig skal også ud fra historiske og komparative oprids holdbarheden af den netop anførte begrundelse for udbetalingskravet samt dets sanktionering diskuteres.

Kapitel 3.

Reglens baggrund og motivudvikling.

A. Selve afbetalingsformen vandt frem i Europa og ikke mindst i Tyskland i midten af forrige århundrede i takt med industrialiseringens masseproduktion af forbrugsgoder. Masseproduktionens billiggørelse af varerne åbnede døren til nye markeder i den økonomisk ringere stillede del af befolkningerne, ligesom masseproduktionens rentabilitet naturligvis omvendt var betinget af et større køberunderlag. Og denne udviklingsskrue kunne drejes en tand til, når blot sælgerne var parate til at acceptere afdragsvis erlæggelse af købesummen for disse varer.

Lige så lidt som en stor del af den nye potentielle køberkreds var i stand til at betale bare lidt kostbare varer kontant, var den imidlertid i stand til at stille nogen form for sikkerhed for kreditten. Dette problem løste man da ved at lade selve salgsvaren tjene til sikkerhed for kreditbeløbet derved, at sælgeren forbeholdt sig ejendomsretten indtil fuldstændig betaling var sket, d.v.s. ret til at tage hele salgsgenstanden tilbage i tilfælde af misligholdelse af kontrakten fra køberens side.

Denne udvikling var utvivlsomt et gode for nogle købere, idet den gav adgang til dyrere forbrugsgoder, som tidligere havde været dem forment; men frembringelsen af de nye kreditformer havde også bagsider. Vilkårene i afbetalingskontrakterne var ofte urimeligt hårde for køberen i tilfælde af misligholdelse - ofte med tilbagetagelsesret for sælgeren ved selv den mindste og ganske undskyldelige forsinkelse med betalingen og uden nogen som helst refusion til køberen af, hvad han allerede måtte have betalt.

Hertil kom, at man i starten fra i hvert fald den tyske statsmagts side så en fare for, at en udbredt afbetalingshandel uden nogen økonomiske eller tidsmæssige begrænsninger ville kunne nedbryde den gængse handel og måske især den arbejdsmoral, der måtte påvirkes af et udbredt "spar senere"-princip, ikke mindst når det drejede sig om afbetalingskøb af varer, der ville være gået

tabt eller forbrugt, inden sidste rate var betalt.

Disse betænkeligheder, der tilsyneladende først accentueredes i Tyskland, selv om afbetalingskøb under en eller anden form på denne tid også var kendt i flere andre lande, gjorde, at netop Tyskland allerede i 1894 frembragte den første afbetalingslov, hvorigennem afbetalingshandlen reguleredes såvel ud fra et hensyn til den enkelte som ud fra en samfundsbetragtning.[1)]

Den tyske afbetalingslov dannede forholdsvis hurtigt skole i Norden. Den rummede imidlertid lige så lidt som den danske afbetalingslov i dens første version fra 1917 eller som de øvrige tidlige nordiske afbetalingslove noget krav om en vis mindsteudbetaling.

B. Før afbetalingslovens ændring ved lov nr. 224 af 11. juni 1954 var der overhovedet ikke i dansk ret opstillet noget krav om en vis mindsteudbetaling som gyldighedsbetingelse for et ejendomsforbehold, og et sådant fandtes heller ikke i det i 1954 oprindeligt fremsatte lovforslag. Dette forslag svarede herved nøje til et udkast udarbejdet (i det væsentligste) af en internordisk kommission.[2)] Denne kommission med Drachmann Bentzon som formand og Illum som næstformand for det danske udvalg havde været opmærksom på ønsket om et mindsteudbetalingskrav ud fra et forbrugerbeskyttelseshensyn; men man afviste muligheden herfor, da dette hensyn ikke antoges at kunne opveje de praktiske vanskeligheder grundet i branchernes overmåde varierende forhold samt vanskelighederne ved at afsløre fingerede udbetalinger.[3)] Dette sidste måtte ikke mindst gælde ved byttehandler. Illum havde tidligere givet udtryk for, at udbetalingskravet "næppe lader sig effektuere" ved byttehandler, idet det antoges at være "en håbløs opgave at kontrollere om den værdi, hvortil byttegenstanden er sat, er forsvarlig".[4)] Hvorvidt mindsteudbetalingen kunne antages at være en passende forholdsregel

---

1) Se hertil i det hele Ostler og Weidner: Abzalungsgesetz, 6. Aufl., 1971, p. 2-10.

Selv om U.S.A. måske er afbetalingshandelens land nr. 1, blev der her først temmelig sent igangsat bestræbelser for på forbundsplan at dæmme op for kredithandlens uheldige sociale følger. På delstatsplan var der dog forinden taget en del ret varierende initiativer.

2) Jfr. Folketingstidende 1953-54, Tillæg A, sp. 1521 og 1530, og hertil justitsminister Hans Hækkerups forelæggelsestale i Forhandlingerne, sp. 2240-2242, samt hans fastholdelse af sin betænkelighed sp. 2985 og 5919-5920, efter at spørgsmålet om en vis mindsteudbetaling fra anden side var rejst.

3) Jfr. Betænkning om køb på afbetaling, 1950, p. 18 f.

4) Jfr. Illum: Ejendomsforbehold, 1946, p. 134 jfr. p. 132 ff.

i pengepolitisk øjemed, fandt udvalget lå uden for sin opgave at overveje, og man undlod en nærmere undersøgelse af mindsteudbetalingskravet som en "ekstraordinær" foranstaltning i inflationsbekæmpelsen.[5)]

Mindsteudbetalingskravet blev imidlertid alligevel indsat i det endelige lovforslag og vedtaget på baggrund af et forslag herom i den senere betænkning fra det nedsatte folketingsudvalg i 1953/54-samlingen. Det skete angiveligt ud fra det ønske om at begrænse afbetalingskøb, der står i misforhold til køberens økonomiske forhold,[6)] som havde motiveret nedsættelsen af afbetalingskommissionen og dannet grundlag for dette udvalgs kommissorium. Hvis man imidlertid herefter opfatter reglen som værende alene til benefice for den enkelte køber, får man ikke den fulde sandhed. Man får måske endda næppe den afgørende begrundelse for reglen, således som denne er blevet udformet og håndhævet.

Udbetalingsprocenten blev i folketingsudvalgets tillægsbetænkning foreslået sat til 15 %, hvilket blev vedtaget. Endnu inden denne procentsats' ikrafttræden blev den imidlertid af justitsministeren foreslået forhøjet "midlertidigt" til 30 % "på baggrund af landets nuværende økonomiske situation", d.v.s. ud fra et samfundsøkonomisk ønske om simpel forbrugsbegrænsning.[7)] F.s.v. angik personmotorkøretøjer samt motorcykler og knallerter lagde man sig imidlertid ved lov nr. 295 af 30. september 1954 for en tid fast på et udbetalingskrav sat til hele 40 %, hvilket er et klart eksempel på forbrugsbegrænsningshensynets dominans. Udbetalingskravet ændredes ved denne lov til 25 % for de fleste varer, men til 40 % for "ting, for hvilke den nuværende økonomiske situation har gjort en begrænsning i forbruget særlig ønskelig". Dette behov ændres naturligvis med tidens økonomi, og det blev derfor vedtaget, at disse satser kun skulle være "midlertidige", og at de endda skulle "kunne nedsættes administrativt, når landets økonomiske stilling tillader det".[8)]

---

5) Jfr. Betænkning om køb på afbetaling, p. 19.

6) Jfr. Folketingstidende 1953-54, Tillæg B, sp. 1121, og tillægsbetænkningen sp. 1153 f., samt Forhandlingerne sp. 2961 (Poul Hansen).

7) Jfr. Folketingstidende 1953-54, Tillæg A, sp. 3617/3618, og Forhandlingerne sp. 6382-6384 (Hans Hækkerup).

8) Jfr Folketingstidende 1953-54, Tillæg B, sp. 1329/1330; smh. m. 1579/1580. Mindsteudbetalingskravet blev siden ændret ved kgl. anordning i 1957 og i 1959. Ved en lovteknisk ændring i 1965 blev disse udbetalingskrav dog fastslået i selve lovteksten, og det samme er ændringen i 1966 blevet.

Det er ret klart, at forbrugerbeskyttelseshensynet her er løbet over ende. Fra anden side blev også fremført, at sådanne hensyn, som begrundede de meget høje procentsatser, gjorde lovforslaget til en karikatur af en socialt sigtende beskyttelseslov, idet så høje udbetalingskrav vanskeliggjorde nødvendige anskaffelser til mindrebemidlede.[9)]

Når udbetalingskravet flere gange er ændret og p.t. sat til 20 % er det ikke en afspejling af en social vurdering gående ud på, at netop et sådant afbetalingskøb vil stå i det "rette" forhold til køberens økonomi. Den seneste ændring i 1966 skete også alene for at regulere omfanget af afbetalingshandlen i ønsket retning under henvisning til den økonomiske situation.[10)]

Men netop fordi udbetalingskravet eller i hvert fald den eksakte fastlæggelse af kravets størrelse er begrundet i bredere og mere generelle samfundsøkonomiske hensyn og ikke primært har til formål at foretage en nøjagtig nivellering af parternes stilling i aftalesituationen, er der næppe noget afgørende, der taler imod en "blød" fortolkning af udbetalingskravet under hensyn til afbetalingssælgerens konkrete gode tro om en given udbetalings retmæssighed - specielt gør et hensyn til afbetalingskøberen det ikke på afgørende vis.

Man må give afbetalingskommissionen medhold i, at de praktiske vanskeligheder ved håndhævelsen af kravet om mindsteudbetaling er store - ikke alene i henseende til afsløring af rene pro forma- eller omgåelsesaftaler, men også i henseende til den hæderlige afbetalingssælgers muligheder for at bedømme, om han har fået tilstrækkelig fyldestgørelse. Dette gælder såvel den retlige bedøm-

---

9) Jfr. Aksel Larsen i Folketingstidende 1953-54, Forhandlingerne sp. 6477. I samme retning Illum: Ejendomsforbehold, p. 133: "Man må jo huske på, at det ligger i hele afbetalingshandelens væsen, at den benytter sig af lempelige kreditvilkår til at gå ud i de brede lag... Og når man kan godtgøre, at risikoen er størst, hvor udbetalingen er ringe, og afdragstiden lang, må man samtidig erindre, at disse forudsætninger netop betinger, at afbetalingshandelens fordele kommer den mindst betalingsdygtige del af befolkningen til gode". Således også tidligere Finn Lorentzen i U 1936 B, p. 256, der i ånden så skidtet vokse i de små hjem i tilfælde af et udbetalingskrav på 20 %, fordi et sådant "ville lægge sig hindrende i vejen for salget af støvsugere til arbejderhjem".

10) Jfr. Folketingstidende 1965-66, Tillæg A, sp. 1265 f., og Forhandlingerne sp. 3239 (justitsminister K. Axel Nielsen). Se hertil "Begrænsning af afbetalingshandelen" - Redegørelse afgivet i 1965 af et af justitsministeriet nedsat udvalg, f.eks. p. 4 f., 37 ff. Og om reglens udvikling i det hele Torben Jensen: Afbetaling, 1970, p. 425 ff.

melse af, om der overhovedet er sket "fyldestgørelse",[11] som den faktiske skønsmæssige bedømmelse af værdien af en byttegenstand, der tages som udbetaling. Dette samt en sammenholden af mindsteudbetalingens "tvivlsomme" beskyttelsesformål og -værdi for den enkelte køber taler nok for en lempelig civilretlig sanktionering samt for en nøjere overvejelse af den civilretlige sanktionerings betimelighed i det hele taget.

11) Jfr. f.eks. "molbohistorien" hos Jens Anker Andersen i Fuldmægtigen 1973, p. 134.

Kapitel 4.

Ugyldighedsreglen nærmere.

Før en nærmere stillingtagen til hvor strengt udbetalingskravet kan/skal håndhæves ved civilretlig sanktionering, skal man være opmærksom på, at ejendomsforbeholdets ugyldighed såvel baserer sig på kriterier som rummer en pønalvirkning for sælgeren, der i hvert fald i de fleste tilfælde forekommer systemfremmed for dansk og nordisk ret.

Dansk rets almindelige ugyldighedslære vender sig imod udnyttelse af en medkontrahent, og ikke mod hvad der fremstår som en umiddelbar lempelse af kontraktens vilkår.[1] Det fremføres af Torben Jensen imod denne betragtelsesmåde, at forskellen til aftaleloven ikke er så stor, da bestemmelsen i afbetalingsloven netop tilsigter at værne køberen mod indirekte udnyttelse i form af en (tilsyneladende) imødekommenhed, der inddrager ham i kontraktsforhold, han i det lange løb er ude af stand til at magte.[2] Dette kan vel siges at være rigtigt, hvor sælgeren optræder med typisk omgåelseshensigt, og køberens forpligtelser ved aftalen objektivt set står i grelt misforhold til hans økonomiske forhold; men iøvrigt foreligger der en meget abstrakt eller "teoretisk" form for udnyttelse, hvor der ikke in concreto behøver at foreligge et misforhold mellem aftalens forpligtelser og køberens ønsker og økonomiske formåen.

---

1) Dette er ikke anført i den forud for udbetalingskravets vedtagelse i 1954 afgivne Betænkning om køb på afbetaling af 1950 til støtte for denne betænknings konklusion om ikke at opstille et mindsteudbetalingskrav, men fremføres i stedet angiveligt "i overensstemmelse med afbetalingslovskommissionen" i Betænkning nr. 172 af 1957 vedrørende underpantsætning af løsøre, p. 15. Lignende betragtninger forfægtes også hos Illum: Dansk Tingsret, 3. udg., 1976, p. 236 f.

2) Torben Jensen: Afbetaling, p. 428 f. note 29. Det forekommer dog ikke at være hensynet til den enkelte køber, der træder frem, når det i direkte fortsættelse pointeres, at faren for misligholdelse af de ved "indirekte udnyttelse" opnåede kontrakter "derfor også er risikable for sælgeren og tilliden til den almindelige afbetalingshandel". L.c., p. 427 note 21, afvises indvendingen da også uden omsvøb som værende "af tvivlsom værdi ved løsningen af de store samfundsinteresser, der står på spil".

De øvrige ugyldighedsregler foretager en nøjagtigere nivellering af parternes positioner ud fra en konkret sammenligning af aftalens byrder og rettigheder, parternes stilling i aftalesituationen og deres forhold i det hele taget. Hér rammes sælgeren imidlertid af en ugyldighedsvirkning normeret af generelle kriterier, der ikke i det enkelte tilfælde sikrer en ligestilling af parterne eller sikrer, at køberen kun køber (og ikke afskæres fra at købe), hvad han har råd til. Udbetalingskravet som gyldighedsbetingelse er alt for groft et redskab til nivellering af uligheder i en kontraheringssituation.

Hertil kommer den aparte årsag/følge-krydsning, som indstiftes, dersom man fastholder motivernes hensigt om primært at tilstræbe en vis opofrelseshandling fra den ene part (køberen), samtidig med at bestemmelsen i afbtl. § 1, stk. 4, lader den retlige følge af en tilsidesættelse af denne parts opofrelsespligt ramme den anden part (sælgeren).[3)]

Dette kunne måske forsøges bortforklaret ved, at koncipisterne er udgået fra en forudsætning om, at sælgerens fyldestgørelse vil være et ækvivalent modstykke til køberens opofrelse, og at man ikke kan iværksætte sanktioner for udbetalingskravets tilsidesættelse over for dén part, nemlig køberen, som man netop ønsker at beskytte. Denne argumentation er imidlertid falsk. For det første holder ækvivalensforudsætningen ikke altid (se videre kapitel 5), og for det andet er køberbeskyttelsen som nævnt slet ikke den eneste afgørende intention bag udbetalingskravet, og for det tredje bliver udbetalingskravets tilsidesættelse for tiden sanktioneret over for køberen.

Det antages nemlig, at mindsteudbetalingskravets tilsidesættelse med den følge, at ejendomsforbeholdet bliver ugyldigt, også afføder pønalvirkninger over for køberen derved, at retsforholdet i det hele føres uden for afbetalingsloven og dennes for køberen fordelagtige opgørelsesregler, jfr. afbtl. § 1, stk. 1 smh. m. stk. 4, og hertil fra retspraksis U 1959.738 Ø.[4)] Udbetalingskra-

---

3) Hertil Schlüter i U 1970 B, p. 33; og Funch Jensen i U 1978 B, p. 330: "en indre modsigelse".

4) Jfr. Groth: Afbetalingsloven, 1960, p. 82 f.; Torben Jensen: Afbetaling, p. 502 ff.
Dersom køberen til sin fordel netop ønsker forholdet ført uden for afbetalingsloven ved at påstå ejendomsforbeholdet ugyldigt som følge af manglende udbetaling, er det sågar set, at ejendomsforbeholdet er blevet opretholdt til sælgerens fordel, bl.a. fordi køberen fandtes i god tro (!) om udbetalingens erlæggelse, og på trods af at sælgeren selv var klar over sin manglende øjeblikkelige fyldestgørelse såvel som køberens ukendskab dertil, jfr. U 1961.

fortsættes s. 18.

vets sanktionering over for køberen forsvares med et ønske om at skabe motivation for ham til overholdelse heraf[5] - men åbenbart ikke for at "beskytte ham mod sig selv", da sanktionen netop består i at fratage ham beskyttelsen efter afbetalingslovens opgørelsesregler. Torben Jensen anfører som støtte for at tage skridtet fuldt ud og i enhver henseende nægte afbetalingsloven anvendelse, hvor fornøden udbetaling ikke er erlagt, at lovgivningsmagten ved tilblivelsen af § 1, stk. 4 "har ladet sig motivere af væsentlige samfundsøkonomiske hensyn af mere generel art".[6]

Som berørt ovenfor i kapitel 3 tillægges udbetalingsreglen en i visse situationer uforenelig motivblanding, idet den på én gang prætenderer at tilgodese sociale hensyn til køberne, stabilisering af den sunde afbetalingshandel (og derigennem hensyn til sælgerne og producenterne) og begrænsning af forbruget.[7] Når disse interesser hver især kan indlægges i reglen, beror det på et forskelligt valg af abstraktionsniveau. Holder man sig til de enkelte detailregler, kan man med rimelighed hævde, at disse beskytter afbetalingskøberen mod særlig hårde og uredelige vilkår. Sætter man imidlertid lovens regler i relation til den ellers gældende hovedregel, at overgivelsen af en vare har afgørende (negativ) indvirken på beskyttelsen af sælgerens retlige interesser i forskellige konfliktsituationer, så er det klart, at sælgerens adgang til at forbeholde sig ejendomsret og lette mulighed for at hævde denne gennem umiddelbar fogedforretning betyder en afvigelse fra de almindelige regler til fordel for afbetalingssælgeren. Og dersom man betragter reglerne på et endnu højere abstraktionsplan i relation til samfundsøkonomiske overvejelser, kan med tilsvarende ret påstås, at udbetalingskravet på samme tid sikrer en sund økonomi for virksomhederne såvel som for potentielle købere og i sidste ende for samfundet.[8] Det reelle er imidlertid, at reglen såvel som loven

---

fortsat fra s. 17.
926 V - sml. nedenfor kap. 6 note 9. Præmissernes holdbarhed er dog meget tvivlsom. Koustrup: Afbetalingsloven, 1971, p. 38, anser det for muligt, at resultatet var blevet et andet i en konflikt med køberens kreditorer.

5) Jfr. Torben Jensen: Afbetaling, p. 504.

6) Torben Jensen: Afbetaling, p. 505.

7) Jfr. Torben Jensen: Afbetaling, p. 437 jfr. p. 425 ff.

8) Sml. hertil Strömholm i TfR 1978, p. 625 f., om den betydning valget af abstraktionsniveau har for formuleringen af de styrende interesser.

set under ét tjener et kompliceret net af interesser, som delvis strider mod hinanden, og at motivkomplekset bag udbetalingsreglen øjensynlig har "skubbet sig" i bredere samfundsøkonomiske betragtningers favør på bekostning af den snævre køberbeskyttelse.

Selv om en større vægtning af køber- og forbrugerhensyn dog er tidens løsen,[9] synes det her behandlede sanktionsmønster heller ikke at ligge mest lige for. Sanktionering af et udbetalingskrav over for sælgeren gennem underkendelse af ejendomsforbeholdet og den hjemlede sikkerhedsret og hurtige fyldestgørelse gennem tilbagetagelse ved umiddelbar fogedforretning er en usædvanlig reaktion og rummer et pønalt islæt, der ikke kan forklares alene ud fra aftaleretlige principper. Almindelig billighed vil ofte kun kræve, at en kontrakt, der er "urimelig", ændres så tilpas, at den bliver rimelig, jfr. princippet i aftl. § 36 og afbtl. § 8, stk. 3; men i relation til ejendomsforbeholdet er der kun mulighed for fuldstændig tilsidesættelse eller fuldstændig opretholdelse.

Sanktionens betimelighed kan i det hele taget diskuteres, men en for bogstavelig håndhævelse af reglen vil i hvert fald kunne virke tilfældigt og vil virke unødig streng for sælgeren, hvor betingelserne for ejendomsforbeholdets gyldighed alene p.g.a. sælgerens ærlige og oprigtige imødekommenhed og overbærenhed ikke strikt bliver opfyldt, og handlen tillige ikke åbenbart står i misforhold til køberens forhold.[10]

Dette taler også for i det hele - og altså især ved sælgerens værdiskøn over indbytningsgenstande - at lægge vægten på sælgerens subjektive forhold omkring sin egen fyldestgørelse (med lovens 20 % som udgangspunkt for et rimeligt skøn) i højere grad end på dét, der traditionelt i Danmark har vundet størst gehør som baggrund for reglen, nemlig køberens "beskyttelse" gennem sin umiddelbart følelige opofrelse. Såvel reglens ordlyd som dens håndhævelse i retspraksis giver også støtte for en forskydning af præmisserne

---

9) Smh. Bet. 839/1978 om køb på kredit, f.eks. p. 14, 33 f. og 55.

10) Jfr. Illum: Dansk Tingsret, p. 237. Se også hertil Groth: Afbetalingsloven, p. 44-47 med den senere i U 1959.209 trykte Vestre Landsrets dom, hvor domstolen ved en mindre og velbegrundet tidsmæssig overskridelse af udbetalingskravet viser vilje til at bygge på en "konstruktion", når man føler sig fanget i lovens bogstav, men alligevel ønsker at nå et fornuftigt og rimeligt resultat. Se herved også U 1963.633 V og U 1968.348 V.

U 1973.796 SH synes ligeledes at forudsætte, at udbetalingen under særlige omstændigheder kan erlægges rettidigt ved blot at finde sted "i umiddelbar tilslutning til udleveringen".

i de konkrete afgørelser fra køberens til sælgerens forhold.[11]

Dersom ejendomsforbeholdet påstås kendt ugyldigt eller ekstingveret af en tredjemand, som køberen i strid med sælgerens rettigheder har videreoverdraget afbetalingsgenstanden til, kan der i anledning af en eventuel sådan uberettiget udleveringsnægtelse opstå spørgsmål om særlige krav for afbetalingssælgeren, som der ikke skal kommes nærmere ind på her. Se herved Torben Jensen: Afbetaling, p. 300 ff., og Palle Bo Madsen i U 1976 B, p. 277 ff.

---

11) Et andet skønsrelateret problem i forbindelse med udbetalingskravet, som her blot skal antydes, opstår ved kravet om, at udbetalingen skal være erlagt "ved tingens overgivelse til køberen". Hvor afbetalingsgenstanden leveres mangelfuld og dermed i realiteten kun mere eller mindre"delvis", kan overgivelseskriteriet give anledning til problemer, der også synes at måtte kræve skønsprægede vurderinger. Se hertil U 1978.1 H, hvor Højesteret - med dissens og modsat landsretten - ikke fandt bevist, at der på tidspunktet for genstandens overgivelse forelå "sådanne" mangler, at det kunne berettige modtageren til at undlade at præstere udbetalingen, indtil der var sket rigtig opfyldelse af aftalen.

Kapitel 5.

Nærmere om opofrelsesmotivet i praksis.

Selv om det ud fra det anførte opofrelsesmotiv traditionelt forfægtes som et grundlæggende synspunkt, at afbetalingskøberen selv skal præstere udbetalingen, og at afbetalingssælgeren derfor ikke må forære ham, låne ham eller iøvrigt formidle fremskaffelse af nogen del af den nødvendige udbetaling, jfr. f.eks. U 1958.1265 Ø, U 1959.788 V, U 1961.234 V,[1] vil køberen dog altid kunne købe med gyldigt ejendomsforbehold uden øjeblikkelig opofrelse, dersom han - uanset sælgerens eventuelle viden herom - har mulighed for at låne til udbetalingen hos tredjemand jfr. U 1958.436 Ø, U 1961. 926 V, U 1966.314 V, U 1969.472 Ø;[2] og grænsen er hårfin, jfr. U 1958.436 Ø smh. m. U 1959.788 V.

Schlüter[3] anfægter rigtigheden af U 1969.472 Ø, hvor udbetalingen erlagdes ved transport i et tilgodehavende, som køberen angav at have hos et andet firma, hvilket anerkendtes som tilstrækkelig fyldestgørelse for sælgeren, selv om beløbet først forfaldt efterfølgende og antagelig ikke engang var indtjent endnu, idet debitor, der ubetinget var god for beløbet, havde påtaget sig at indestå skadesløst for betalingen. Schlüter vil betragte dette

---

1) Herom er der dog naturligvis ikke tale, dersom køberen i forvejen har adkomst til udbetalingsbeløbet, som hvis han f.eks. har en kreditkonto hos sælgeren, hvorfra udbetalingen debiteres, jfr. U 1964.299 V og U 1967.451 H. Det samme gælder endda, selv om pengene uden sælgerens indvilligelse først ville kunne kræves udbetalt på et senere tidspunkt, jfr. U 1967.537 SH.

Det accepteres ligeledes, at en del af lejen efter en tidligere lejekontrakt kan godskrives lejeren/køberen og anvendes som udbetaling ved køb, uden at udbetalingen af den grund anses for helt eller delvis at hidrøre fra sælgeren, når blot sælgeren gennem den del af lejen, der ikke medgår til udbetaling, har fået rimelig dækning for sine udgifter til afskrivning og øvrige omkostninger vedrørende lejemålet, og - selv om dette ikke trækkes explicit frem i domspræmisserne - forholdet har hjemmel i lejekontrakten, se U 1974. 401 V smh.m. U 1966.755 V. Mere tilbageholdende Torben Jensen: Afbetaling, p. 405 f.

2) Jfr. Groth: Afbetalingsloven, p. 35 ff.; samme i U 1960 B, p. 285; Kæstel: Bankjura, 3. udg. 1969, p. 327; Torben Jensen: Afbetaling, p. 473; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 37 f.; Illum: Dansk Tingsret, p. 238.

3) Jfr. Schlüter i U 1970 B, p. 35.

som lovstridig henstand med betalingen, da der foreligger transport på en uforfalden fordring. Selv om fordringen var afregnet til pari, og sælgeren forventeligt ville vente på pengene, til de forfaldt, var det dog trods præmissernes tavshed herom nok afgørende, at transportdokumentet med debitors skadesløse indestående[4] kunne have været omsat til en så høj kurs, at sælgeren ville være blevet fyldestgjort for mindsteudbetalingen, således som procederet.[5] Det er ikke afgørende, om sælgeren realiserer "byttegenstanden" nu eller senere, men alene om denne med føje kunne antages at repræsentere en tilstrækkelig kontantværdi, hvilket hér må antages at have været tilfældet. Dommen forkaster klart ligesom de øvrige afgørelser, hvor udbetalingen er tilvejebragt ved lån, forudbetalinger o.lign. fra tredjemænd, at køberens umiddelbare opofrelse er en betingelse for ejendomsforbeholdets gyldighed.[6]

---

4) Det må herved være lagt til grund, at fordringens debitor ved indeståelsen har påtaget sig "en ubetinget pligt til at præstere betalingen", som anført i rekvirentens procedure - d.v.s. at han endeligt har frigjort afbetalingsköberen overfor sælgeren for det transporterede beløb, jfr. Torben Jensen: Afbetaling, p. 469 note 122 a. Afgørelsen tiltrædes af Højrup: Ejendomsret, 1976, p. 110 f. Cfr. derimod Illum: Dansk Tingsret, p. 240 note 73 (Carstensen), der opfatter forholdet som kaution og derfor ligesom Schlüter vil betegne dommen som forkert.

5) Hvor den fordring, som udbetalingen erlægges i form af, endnu ikke er forfalden til betaling, må den ansættes til en kursværdi under pari. Når det hos Illum: Dansk Tingsret, p. 240 (Carstensen), anses for stridende herimod, at man i U 1969.472 Ø anerkendte transport på en præcist til udbetalingen svarende fordring som fyldestgørende udbetaling, synes det overset, at den aftalte udbetaling (som svarede til fordringens pålydende) var større end den lovbefalede udbetaling. Det er kun i relation til udbetalingskravet som gyldighedsbetingelse for ejendomsforbeholdet, at man må ansætte fordringen til en slags markedskurs - og dette har f.s.v. ikke noget at gøre med, hvilken kurs parterne aftaler, at køberen iøvrigt skal godskrives for.

6) I U 1962.926 Ø anerkendtes en udbetaling i form af transport på et banktilgodehavende fra et hussalg på trods af, at det ikke var helt klart oplyst, hvad der krævedes af afbetalingsköberen over for huskøberen for at få frigjort det deponerede beløb, og at beløbet rent faktisk først blev frigivet 5 mdr. senere. Fra køberside blev procederet på henstandsgivning i forbindelse med sikkerhedsstillelse, idet man mente afbetalingsköberen ville blive afkrævet yderligere, hvis det deponerede beløb ikke var kommet til udbetaling; men sælgeren procederede på, at han ved transporten definitivt havde fraskrevet sig retten til udbetalingsbeløbet. Retten lagde til grund, at transporten var givet som betaling, og at sælgeren havde haft føje til at regne med fordringens honorering.

Se iøvrigt til det generelle problem om betaling med en fordring Groth: Afbetalingsloven, p. 28; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 22 ff.; Torben Jensen: Afbetaling, p. 468 ff.; Illum: Dansk Tingsret, p. 239 f.; samme i U 1971 B, p. 83 f. Det følger af gbl. § 10, at overdragelsen sker uden ansvar for skyldnerens betalingsevne eller -vilje, medmindre overdrageren særligt har påtaget sig at indestå herfor.

U 1961.926 V viser, at ejendomsforbeholdet kan være gyldigt, selv om køberen ikke præsterer nogen umiddelbar opofrelse (han lånte af tredjemand), og selv om sælgeren samtidig ej heller umiddelbart bliver fyldestgjort (han accepterede veksel fra tredjemand), når blot køberen i forhold til sælgeren bliver endeligt frigjort for beløbet, køberen troede, at sælgeren straks blev fyldestgjort, sælgeren ikke står bag køberens lån, og sælgerens modtagelse af vekslen ej heller er udtryk for nogen kreditgivning i forhold til køberen. Man synes at spore tegn på en vis frustration hos domstolene over at skulle leve med en regel baseret på et så inkonsistent motivkompleks.[7)]

I litteraturen ses det endog forfægtet, at ejendomsforbehold skal kunne anerkendes for køberens financier, der får transport på afbetalingskontrakten efter at have indfriet restgælden hos sælgeren, eller som simpelthen får kontrakten oprettet i eget navn, selv om udbetalingen er tilvejebragt ved midler, der er lånt hos financieren netop med henblik på købet.[8)] Selv om ejendomsforbeholdet under ingen omstændigheder kan komme til at tjene til sikkerhed for udbetalingen, der i en situation som den netop skitserede må udskilles som et særligt lånemellemværende, vil en accept af ejendomsforbeholdets gyldighed i denne lånemodel alligevel være et stød i hjertet på det stadig forfægtede køberbeskyttelsesformål.[9)] En sanktionering over for sælgeren uanset ækvivalensforudsætningens uholdbarhed, d.v.s. selv om sælgerens fyldestgørelse ikke behøver at være betinget af en umiddelbar opofrelse fra køberen, kan i det hele taget kun begrundes opretholdt ud fra andre hensyn end forbrugerbeskyttelse.

Gældende retstilstand med køberens adgang til at financiere udbetalingen ved uafhængig lånoptagning foreslås ganske nøjagtigt opretholdt i Bet. 839/1978, p. 88 (til § 19, stk. 2).

---

7) Køberen bliver ikke endelig frigjort for udbetalingen overfor sælgeren, dersom han selv udsteder en veksel for beløbet, jfr. U 1958.439 Ø, eller endosserer en veksel uden at tage forbehold efter vxl. § 15 for sin indeståelse, jfr. U 1963.416 V.

8) Jfr. Illum: Dansk Tingsret, p. 250-252 (Carstensen).

9) Berning i U 1977 B, p. 47, kalder Carstensens opfattelse "særdeles vidtgående" og er næppe enig. Se også Højrup: Ejendomsret, p. 111.

Kapitel 6.

Reglens fortolkning og håndhævelse i praksis.

A. Omgåelse. Det er givet, at ejendomsforbeholdet er ugyldigt, hvor der er tale om regulær omgåelse af udbetalingskravet.[1] Forsøg herpå er tydeligst set i byttehandler, hvor udbetalingskravets tilsidesættelse søges camoufleret ved en bevidst urealistisk høj værdiansættelse af den byttegenstand, der helt eller delvis skal udgøre afbetalingskøberens udbetaling, som f.eks. i U 1959.886 H og U 1966.792 Ø,[2] eller ved en ren og skær skinerlæggelse af udbetalingsgenstanden, som på forskellige måder i VLT 1958.277 og

---

1) Trolle synes i U 1964 B, p. 256, i tilknytning til U 1959.886 H, (og hertil kunne nu også nævnes U 1966.792 Ø), at mene, at selve omgåelseshensigten kan hjemle tilsidesættelse af værdiansættelsen og dermed af ejendomsforbeholdet. Dette er som anført af J. Feilberg Jørgensen: Omgåelse af Retsregler, 1966, p. 79 f., næppe heldigt. Hvis værdiansættelsen er realistisk efter en objektiv målestok, tjener det ikke lovens formål at reagere heroverfor. Omgåelsesterminologien er kun en etikette, der kan klistres på, hvor der med parternes viden reelt ikke er overført tilstrækkelige værdier som udbetaling. Torben Jensen: Afbetaling, p. 462, vil dog lade parternes ønske om at tilsidesætte udbetalingsbestemmelsen kunne være et værdifuldt indicium i tvivlstilfælde. Schaumburg vil omvendt i U 1967 B, p. 270, i en kommentar til U 1967.451 H, lade parternes formodede vilje til at overholde bestemmelsen tælle med som indicium for udbetalingskravets opfyldelse. Dette sidste er mindre betænkeligt. Jfr. hertil Groth: Afbetalingsloven, p. 44 ff., og samme i U 1960 B, p. 286 f., samt endvidere U 1959.209 V, U 1962.601 SH og U 1968.348 V. Sml. imidlertid også nedenfor note 11.

2) Jfr. Groth: Afbetalingsloven, p. 32, og samme i U 1960 B, p. 282 ff.; Kæstel: Bankjura, p. 327 f.; Torben Jensen: Afbetaling, p. 462; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 26 f.; Illum: Dansk Tingsret, p. 240.
Hvis indbytningsgenstanden i omgåelseshensigt værdiansættes urealistisk højt mod en tilsvarende forhøjelse af prisen på afbetalingsgenstanden, løber afbetalingssælgeren også en anden risiko, idet køberen så i stedet for at påstå ejendomsforbeholdets ugyldighed efter omstændighederne kan få nedsat den "urimelige" afbetalingspris efter afbtl. § 8, stk. 3. En sådan prøvelse kan foretages af fogeden under en tilbagetagelsesforretning, og sker nedsættelsen her til et beløb, der er lig med eller mindre, end hvad køberen ifølge kvittering allerede har erlagt, må tilbagetagelse nægtes. Hvis derimod sælgeren ønsker afslag i indbytningsgenstandens pris, kan det formentlig kun ske efter kbl. § 42 under et almindeligt søgsmål.

U 1975.730 H.[3]

Som omgåelsestilfælde er også set rubriceret sælgerens medvirken til fremskaffelse af udbetalingen, jfr. f.eks. U 1958.1265 Ø, hvor lån til udbetalingen optoges med sikkerhed i afbetalingsgenstanden.

B. Besvigelse af sælgeren. Er der tale om besvigelse af afbetalingssælgeren, ved at han f.eks. ikke er blevet oplyst om allerede eksisterende tredjemandsrettigheder over byttegenstanden, som afbetalingskøberen var bekendt med, og som ikke kan ekstingveres af den godtroende afbetalingssælger,[4] således at sælgeren ikke bliver fyldestgjort for mindsteudbetalingen, fordi han ikke opnår de angivne rettigheder, så står retspraksis fast på, at ejendomsforbeholdet alligevel er gyldigt, når sælgeren med føje har kunnet anse sig for fyldestgjort ved byttegenstanden uden den retlige mangel, (og det samme gælder principielt svigagtigt fortiede faktiske mangler eller betaling med falsk eller dækningsløs check, se til det sidste U 1957.383 V), jfr. U 1958.1o33 Ø, U 1959.572 Ø, U 1966.27 H, U 1968.569 Ø.

Teori og praksis kan i første omgang synes at have tenderet mod en sondring mellem, om sælgerens fejltagelse omkring mindsteudbetalingen skyldes svig fra køberens side, eller om fejltagelsen ganske enkelt bunder i et forkert skøn over byttegenstandens reelle værdi.[5] Dette vil dog vise sig næppe at være en dækkende sondring.

---

3) Jfr. Groth i U 1960 B, p. 284 f.; Torben Jensen: Afbetaling, p. 457 f. og 474; Jens Anker Andersen i Fuldmægtigen 1973, p. 133 f.

4) Kan tredjemands rettigheder ekstingveres efter de almindelige regler om overdragelse af løsøregenstande, vil disse ikke påvirke ejendomsforbeholdets gyldighed, idet afbetalingssælgeren er fyldestgjort, smh. Torben Jensen: Afbetaling, p. 459 ved note 57.

Samme løsning som ved ekstinktion må fås, ifald en ejendomsforbeholdssælger ikke ekstingverer et ejendomsforbehold over en i bytte tagen genstand, dersom han blot indtræder i køberens retsstilling i relation til byttegenstanden og f.eks. erhverver den fulde ret over den ved at fyldestgøre den retmæssige ejer for dennes restkrav, når dette kan ske, uden at afbetalingssælgerens objektive fyldestgørelse derved kommer under de 20 %. Ved siden af det straks nedenfor omtalte godtroskriterium har dette dog kun selvstændig betydning for ejendomsforbeholdets gyldighed, dersom man anerkender en sådan indtrædelsesadgang, også hvor der foreligger uagtsomhed, således som Gomard: Fogedret, 2. udg., 1966, p. 214 ved note 70 (undtager kun uredelig handlen), men i modsætning til Illum: Dansk Tingsret, p. 341 f. (kræver god tro).

5) Se herved Spleth i U 1966 B, p. 127 f.

C. Sælgerens gode tro. Når der hverken foreligger bevidst omgåelse eller svig, men alene en simpel fejlvurdering af afbetalingssælgerens fyldestgørelse ved byttegenstanden, d.v.s. et fejlskøn ved værdiansættelsen, kan retsstillingen nok siges at have været lidt længe om at aftegne sig klart i retspraksis. Den tendens, der nu kan udledes, giver dog grundlag for en temmelig sikker konklusion.

U 1964.30 H giver ikke noget sikkert svar på spørgsmålet. Her siges blot, at ejendomsforbeholdet "i hvert fald" ikke holder, når sælgeren overhovedet ikke har gjort noget for at sikre et rimeligt grundlag for værdiskønnet over byttegenstanden, som gives i udbetaling, og skønnet derefter viser sig at være helt galt.[6] I U 1964.122 H, hvor ejendomsforbeholdet tilsidesættes p.g.a. byttegenstandens urealistisk høje værdifastsættelse, gentager Højesteret ikke landsrettens præmisformulering om sælgerens manglende "føje" til at anse værdifastsættelsen for korrekt og altså udbetalingen tilstrækkelig; men det udtales i stedet noget mere absolut, at byttegenstanden ikke mellem parterne har repræsenteret et beløb, der svarede til den angivne værdi. Heri skal dog - jfr. ordene "mellem parterne" - ikke lægges en afstandtagen fra en vis skønsmargen eller en konkret værdiansættelse, der måske ikke helt svarer til prisen i fri handel,[7] og der kan derfor næppe heller indfortolkes nogen afstandtagen fra landsrettens præmisser og relevansen af afbetalingssælgerens begrundede gode tro.[8]

Den refererede retspraksis ovenfor under B kan formentlig heller ikke alene forklares ud fra en hovedvægtning af svigssynspunktet og køberens dadelværdige optræden. Disse domme skal såvel som omgåelsesdommene ovenfor under A snarere tages til indtægt for en generel henlæggelse af tyngdepunktet for bedømmelsen til afbetalingssælgerens subjektive forhold, d.v.s. en forskydning bort fra både afbetalingskøberens subjektive forhold[9] og (som kategorisk

---

6) Se hertil Trolle i U 1964 B, p. 127 f.
Der var dog ikke i sagen procederet på en objektiv løsning.

7) Groth: Afbetalingsloven, p. 31 ff., jfr. samme i U 1960 B, p. 283, skriver, at den fastsatte indbytningspris ikke senere må vise sig "ikke at have noget med virkeligheden at gøre", og Trolle i U 1964 B, p. 256, vil gå et godt stykke i retning af simpelthen at gøre dette til kriteriet. Se hertil også Torben Jensen: Afbetaling, p. 462; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 26 og 27.

8) Jfr. Kæstel: Bankjura, p. 328, Torben Jensen: Afbetaling, p. 465 f.

9) Herved tænkes først og fremmest på, at det ikke er afgørende, om køberen nu også gennem en tilstrækkelig umiddelbar opofrelse er blevet motiveret til at tænke sig om en ekstra gang inden handlen. Hvis ejendomsforbeholdets gyldighed imidlertid skal fastlægges ud fra sælgerens "subjektive" fyldestgørelse, må køberens subjektive forhold i relation hertil også være irrelevant for gyldigheden. I U 1961.926 V har reglen givet sig det bizarre udslag, at købe-

fortsættes s. 27.

betingelse) afbetalingssælgerens objektive fyldestgørelse,[10] selv om større faktiske afvigelser fra den reelle handelsværdi naturligvis må skabe formodning for ond tro om værdiansættelsens rimelighed hos sælgeren og derved indirekte få betydning.[11] Herefter synes den generelle sætning at kunne udledes, at ejendomsforbeholdet er gyldigt, blot sælgeren med føje tror (d.v.s. er i god tro om), at det, han modtager som udbetaling, har den værdi, som afbtl. § 1, stk. 4, kræver, d.v.s. p.t. 20 % af afbetalingsprisen.[12] Dette bekræftes også af den seneste retspraksis, se videre nedenfor under H.

---

fortsat fra s. 26.
rens uvidenhed om, at sælgeren ikke umiddelbart er fyldestgjort, tillægges vægt for afgørelsen om, at sælgeren ikke rammes af ejendomsforbeholdets ugyldighed. Her troede køberen, at sælgeren ville blive fyldestgjort gennem en tredjemand, men sælgeren accepterede i stedet uden køberens vidende en veksel fra tredjemanden. Schlüter vil i U 1970 B, p. 35 f. forklare domspræmisserne med, at køberens gode tro eliminerer faren for, at sælgerens vilje til at yde kredit direkte eller indirekte kan have haft nogen indflydelse på køberens muligheder for eller vilje til at præstere en reel udbetaling, og det er muligvis også det, der er ment. Det virker dog underligt, om køberens onde tro skulle have medvirket til at stille ham bedre og sælgeren ringere i kraft af ejendomsforbeholdets ugyldighed.

10) Således Torben Jensen: Afbetaling, p. 460 f., jfr. p. 455 og 465; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 31 jfr. p. 28 ff.; og Illum: Dansk Tingsret, p. 241 note 75 in fine.

11) Hvis der kun kan være tvivl om den reelle erlæggelse af en ringe del af den påbudte udbetaling, vil dette i sig selv være et bevisdatum, der taler for, at udbetalingskravet er opfyldt, jfr. Schaumburg i U 1967 B, p. 270 (U 1967. 451 H). Sml. ovenfor note 1 in fine. Er der imidlertid ikke plads for nogen bevistvivl vedrørende udbetalingens værdimæssige tilstrækkelighed, er det set, at et ejendomsforbehold er kendt ugyldigt, fordi der på en entreprenørmaskine til 22.000 kr. manglede 12 kr. i den lovmæssige mindsteudbetaling, jfr. Koustrup: Afbetalingsloven, p. 20. Ved en så lille manko må der dog være formodning for en simpel fejltagelse samt vilje og evne til at overholde udbetalingskravet. Ugyldighedsvirkningen rammer i sådanne tilfælde sælgeren urimeligt hårdt, den tjener ikke reglens reale grunde, og den harmonerer dårligt med, at man med udgangspunkt i parternes (især sælgerens) subjektive forhold efter omstændighederne vil se gennem fingre med mindre, men uafviselige, tidsmæssige overskridelser af udbetalingskravet, jfr. ovenfor kapitel 4, note 10. Senest har problemet (dog med lidt større mankoer) været oppe i relation til en retlig vildfarelse og en simpel regnefejl, jfr. U 1978.569 V og U 1978.774 Ø, hvor ejendomsforbeholdene ligeledes tilsidesattes.

12) Således Gomard: Fogedret, p. 210 f. Dette fremføres ganske enslydende hos Ussing: Køb, 4. udg. 1967 ved A. Vinding Kruse, p. 168 i småtrykket; af Schlüter i U 1970 B, p. 33 f.; af Jens Anker Andersen i Fuldmægtigen 1973, p. 133; og af Højrup: Ejendomsret, p. 109 f. Jfr. utrykte underretsafgørelser hos Torben Jensen: Afbetaling, p. 481 f.

Hvis udbetalingen antager en usædvanlig form, f.eks. en del af en successiv erlæggelse af en sluttelig meget betydelig værdi, må det i særlig grad påhvile afbetalingssælgeren at sikre sig, at han ved genstandens overgivelse er fyldestgjort ved en ydelse, der i værdi svarer til mindsteudbetalingen, jfr. U 1970.694 Ø. Kravene til den beføjede gode tro indebærer en vis undersøgelsespligt, jfr. også U 1964.30 H og U 1966.27 H, der således kan variere efter forholdene.

En sådan regel kan som nævnt ovenfor kapitel 4 ikke mindst forsvares på baggrund af den ekstraordinært strenge virkning af udbetalingskravets overtrædelse, der med sælgerens totale mistelse af den sikkerhedsret, som ligger i ejendomsforbeholdet, rummer en pønal reaktion, der - ikke mindst i betragtning af mislighol-dende afbetalingskøberes erfaringsmæssigt svage økonomi[13] og sælgerens deraf følgende begrænsede muligheder for udlægsdækning - rækker langt ud over den sædvanlige virkning af en præceptiv aftalelovbestemmelses overtrædelse.[14] Da aftalesituationen således allerede i og med lovens regel om mindsteudbetaling som gyldighedsbetingelse for sælgerens ejendomsforbehold i forhold til den helt "frie" aftalesituation er forskudt i sælgerens disfavør, og en "sund" afbetalingshandel også fordrer en rimelig sikkerhed for den hæderlige afbetalingssælger, bør man ved den konkrete anvendelse af bestemmelsen i en given konflikt nok vare sig for altid at tendere mod den for sælgeren ugunstigste løsning af flere mulige. Jeg læser retspraksis i overensstemmelse hermed.

D. Skønstemaet. Det må imidlertid være lovens krav, at byttegenstanden, hvor udbetalingen ikke erlægges i rede penge, med rimelighed kan skønnes at have en almindelig handelsværdi svarende til den aftalte overtagelsessum og mindsteudbetalingen. Det vil ikke være tilstrækkeligt, at sælgeren ud fra rent individuelle værdinormer, f.eks. som samler, føler sig fyldestgjort for en værdi svarende til mindsteudbetalingen. Derimod må det være tilstrækkeligt, blot sælgeren ved frit salg er i stand til at opnå en pris, der dækker udbetalingskravet, selv om denne pris er opnået i en lille liebhaverkreds eller alene ved hjælp af sælgerens særlige uddannelse, beskæftigelse, forretningstalent eller lignende.[15]

Modsat kan afbtl. § 1, stk. 4, ikke eo ipso anses for tilsidesat, blot fordi indbytningsgenstanden ikke in concreto vil kom-

---

13) Se herved Torben Jensen: Afbetaling, p. 300 note 404.

14) Hertil Illum: Dansk Tingsret, p. 236 f.

15) U 1964.122 H går ikke herimod, da det dér kun var afbetalingskøberen og ikke afbetalingssælgeren, der via sin særlige beskæftigelse kunne påregne at videresælge byttegenstanden på en måde, så den netto kunne indbringe et beløb svarende til mindsteudbetalingen.

Dommen (der er kommenteret af Trolle i U 1964 B, p. 255 f.) bygger på, at den relevante målestok er byttegenstandens værdi for sælgeren, d.v.s. der lægges vægt på sælgerens fyldestgørelse og ikke på "offerbetragtningen" over for køberen; sml. Funch Jensen i U 1978 B, p. 331.

me til at udmønte sig i et beløb svarende til mindsteudbetalingen som følge f.eks. af, at netop denne afbetalingssælger i forvejen har et stort brugtvarelager, og der derfor, af likviditetshensyn vil opstå en "købers marked"-lignende situation hos netop denne forhandler, som vil bevirke prisfald i hans udsalg, når blot indbytningsgenstanden i almindelighed vil kunne antages at repræsentere et tilstrækkeligt beløb i afbetalingssælgerens branche.[16)]

E. Fogedens skøn. Den store fordel for afbetalingssælgeren ved et ejendomsforbehold er, at han i tilfælde af køberens misligholdelse af kontrakten kan sikre sig mod tab ved at tage tingen tilbage gennem en umiddelbar fogedforretning og altså ikke behøver gå over dom og udlæg, jfr. afbtl. §§ 10 ff. En vis legitim skønsmargen for afbetalingssælgeren vedrørende udbetalingens tilstrækkelighed må derfor, for at denne hurtige og sikre fyldestgørelsesadgang ikke skal kunne gøres helt illusorisk, samtidig kræve, at fogeden i ret vidt omfang er parat til at tage stilling til et tvivlsomt faktum.

F.s.v. angår afbetalingssager har teori og praksis da også hele tiden generelt og uden større betænkeligheder anerkendt at tillægge fogeden en ret vid materiel kompetence ud over rammerne for det kriterium om kravets klarhed, som rummes i rpl. § 501, stk. 1 og 3 (tidligere § 524, stk. 4), og som ellers almindeligvis gælder også for umiddelbare fogedforretninger, jfr. rpl. § 610. Gomard[17)] mener, at retsplejelovens regel nok slet ikke kommer til anvendelse i afbetalingssager; Jens Anker Andersen[18)] mener, at dette er at gå for vidt, men fastslår dog, at praksis har strakt sig meget langt; Møgelvang-Hansen[19)] anfører ligeledes "en vis begrænsning" i fogedens materielle kompetence, men ser heller

---

16) Jfr. Torben Jensen: Afbetaling, p. 463 f.
Det er klart, at en rundspørge til andre forhandlere om, hvad de ville have givet for indbytningsvognen, ikke i sig selv kan blive afgørende for rimeligheden af den indbytningspris, som køberen aktuelt har opnået. Køberen vil jo netop sædvanligvis selv have foretaget en sådan rundspørge, inden han handlede, og derpå - ganske legitimt - have valgt den forhandler, der bød højst. Prisen skal blot, som det formuleres i U 1966.792 Ø, "i nogen måde" give udtryk for markedsprisen. Illums kritik i U 1970 B, p. 249, af netop nævnte dom er derfor skudt over målet, jfr. Funch Jensen i U 1970 B, p. 280.

17) Jfr. Gomard: Fogedret, p. 212.

18) Jfr. Jens Anker Andersen i Fuldmægtigen 1973, p. 32.

19) Jfr. Møgelvang-Hansen: Umiddelbare fogedforretninger, 1975, p. 51 ff. og 116 f. Hertil Torben Jensen i U 1976 B, p. 320.

ikke betænkeligheder ved at lempe på klarhedsbegrænsningen i retsplejelovens regel f.s.v. angår fogedens behandling af afbetalingssager, idet det rigtigt anføres (l.c., p. 53), at fogeden i forvejen har en forholdsvis stor materiel kompetence til mere skønsprægede værdiansættelser efter afbtl. § 12, stk. 2 og ikke mindst efter urimelighedsreglen i afbtl. § 8, stk. 3 (tidligere stk. 4). En tilsvarende kompetenceregel må gælde for et værdiskøn af byttegenstanden og dermed ejendomsforbeholdets gyldighed. Jfr. Betænkning om køb på afbetaling, p. 46: "... umiddelbar fogedforretning må i det hele betragtes som den naturlige fyldestgørelsesmåde". I Betænkning nr. 839/1978 om køb på kredit, p. 90, jfr. p. 116, nævnes, at fogedretterne i dag har "en så vid kompetence til trods tvistigheder at behandle afbetalingsforretninger, at de i vidt omfang kan betegnes som specialretter vedrørende afbetalingssager". Fogedrettens kompetence tilsigtes ikke ændret med betænkningens forslag til lovudkast; tværtimod opretholdes fogedrettens almindelige kompetence vedrørende køb med ejendomsforbehold også for de køb, der undtages fra den foreslåede lov i medfør af dennes § 39, stk. 1.

F. Foreløbig pris. Det er undertiden i bilbranchen set, og det har i hvert fald i denne branche tidligere været ret almindeligt, at en afbetalingssælger har overtaget en brugt bil i bytte for en ny således, at den i bytte tagne vogn i afbetalingskontrakten blot ansættes til en "foreløbig" pris, derved at videresalget af indbytningsvognen skal ske for den oprindelige ejers regning og risiko. Dersom overdragelsen sker til eje, og nettoprovenuet ved videresalget rent faktisk fyldestgør afbetalingssælgeren for den lovfæstede mindsteudbetaling på den nye vogn, kan denne fremgangsmåde næppe heller anfægtes.[20] Dersom indbytningsvognen imidlertid efterfølgende viser sig faktisk ikke at indbringe et tilstrækkeligt nettoprovenu til dækning af den krævede mindsteudbetaling, vil denne

---

20) Jfr. Justitsministeriets responsum af 1954 gengivet hos Groth: Afbetalingsloven, p. 30, og samme i U 1960 B, p. 282.

Den utrykte Østre Landsretsdom af 1959, refereret hos Groth: Afbetalingsloven, p. 30 f., og hos Torben Jensen: Afbetaling, p. 482, fandt et ejendomsforbehold ugyldigt, tilsyneladende ikke fordi den foreløbigt ansatte værdi af indbytningsvognen viste sig uholdbar, men alene fordi afbetalingssælgeren ikke straks ved handlens indgåelse overtog indbytningsvognen til en endelig pris ikke under den lovfæstede mindsteudbetaling. Dette forekommer formalistisk og unødvendigt til varetagelse af lovens formål. Dommen accepteres tilsyneladende af Groth: Afbetalingsloven, p. 29 f.; samme i U 1960 B, p. 282 f.; Kæstel: Bankjura, p. 327; Torben Jensen i TfGR. 1966, p. 146; og samme: Afbetaling, p. 466 f.

fremgangsmåde kunne opfattes som et indicium for, at afbetalingssælgeren ikke har turdet tro på en pris for indbytningsvognen svarende mindst til udbetalingskravet, og at han altså ikke med føje har anset sig for fyldestgjort i overensstemmelse med minimumsbeløbet efter afbtl. § 1, stk. 4.[21)]

G. Højere byttepris. I visse brancher er der kutyme for, at bestemte varer tages i bytte til en højere pris, end de kan opnå i rent salg. Dette gælder typisk inden for bilbranchen, hvor brugte biler tages i bytte som hel eller delvis udbetaling ved køb af en ny bil. Sælgeren dækkes ind for differencen gennem prisen på den nye bil. Problemet er hér, at den brugte bil ikke repræsenterer den samme værdi for henholdsvis sælger og køber i en byttesituation, idet sælgeren ud fra legitime konkurrence- og reklameformål reelt giver mere for den bil, han får i bytte, end den er "værd" for ham efter isolerede omkostnings- og fortjenestekalkuler.[22)] Den ibyttetagne bil videresælges måske til en pris, der ikke dækker bytteprisen plus reparationsomkostninger, uden at bytteprisen efter omstændighederne kan siges at være sat usædvanligt højt. Det antages da også, at køberen ikke kan anfægte et taget ejendomsfor-

---

21) Jfr. utrykt Holbæk rets dom af 1958, refereret hos Groth: Afbetalingsloven, p. 32, samme i U 1960 B, p. 283, og hos Torben Jensen: Afbetaling, p. 481. Her begrundedes ejendomsforbeholdets ugyldighed ikke blot i en lakonisk henvisning til, at værdien af indbytningsvognen var foreløbigt sat, og at videresalget skulle ske for kundens regning og risiko, men derimod ved fremhævelse af, at indbytningsvognen faktisk ikke indbragte tilstrækkeligt til dækning af mindsteudbetalingen, og at sælgeren ikke havde haft føje til at anse sig fyldestgjort for dette beløb ved modtagelsen af den brugte vogn.
Se også Torben Jensen: Afbetaling, p. 465 ved note 100 og p. 466 ved note 110; samt Koustrup: Afbetalingsloven, p. 25 f.
Groth: Afbetalingsloven, p. 32, taler i tilknytning til Holbæk rets dom eufemistisk om den "for optimistisk jugerede" værdi, men synes l.c., p. 32 f., samt i U 1960 B, p. 283, alligevel tilbageholdende med iøvrigt at betone den subjektive side af skønnet - sml. dog ovenfor note 7. Se herved også Koustrup: Afbetalingsloven, p. 26 f. Begge disse kommentarer er imidlertid formet med henblik på at virke som en slags "forsigtighedsregler" for sælgerkredse og bør nok læses i dette lys.

22) Denne problematiks relevans forudsætter naturligvis, at brugtvognsmarkedet i rimeligt omfang er sælgers marked. I perioder, hvor brugtvognslagrene er meget store, og brugtvognsmarkedet i udpræget grad er købers marked, vil man, som det f.eks. kunne opleves i begyndelsen af 1977, let kunne komme ud for, at den indbytningspris, bilforhandlerne byder, ligger under, hvad man ved at handle privat kan få ved rent salg af den brugte bil. Den her behandlede problematik er ikke så interessant for perioder, der må karakteriseres som købers marked udover, at det for en indbytningspris, der bydes af en bilforhandler i netop sådan en periode, klart må have formodningen imod sig, at den skulle være sat for højt.

behold som stridende mod afbtl. § 1, stk. 4 blot ved at godtgøre, at den brugte bil faktisk ikke senere indbragte det, som den var sat til i afbetalingskontrakten med tillæg af omkostninger.[23] En vis retningslinje kan i bilbranchen søges i de årlige brugtvognskataloger, som udgives af Danmarks Automobil-Forhandler-Forening, men så længe prisen ikke er sat urimeligt højt, synes man at måtte respektere parternes aftalefrihed.[24] I virkeligheden er den højere byttepris nærmest en rabat på den nye bil; men opstillet på den måde, ville udbetalingskravet være vanskeligere at opfylde,[25] og selv om man med en vis føje kunne argumentere herimod ud fra en omgåelsesbetragtning, anerkendes altså en oppustning af brugtvognsprisen inden for rimelighedens grænser. I U 1959.886 H og U 1966.792 Ø fandtes disse grænser dog sprængt.

H. I U 1978.489 H er senest refereret en for denne problematik relevant sag. Ved landsrettens behandling af sagen lagde man i nøje overensstemmelse med det ovenfor under C anførte til grund, hvad sælgeren kunne "have haft rimeligt grundlag for at gå ud fra" om mindsteudbetalingens erlæggelse. I overensstemmelse med det ovenfor under D og G anførte tilføjedes, at det ikke fandtes at være af betydning for afgørelsen, at de brugte biler i byttehandel med de nye måtte antages at have indbragt mere end i tilfælde af rent salg, "når værdiansættelserne dog - således som det må antages - har været rimelige efter markedsforholdene". Landsretten fandt således ikke at kunne tillægge det vægt, at bilforhandleren ved videresalg af de i bytte tagne biler havde opnået mindre pri-

---

23) Jfr. Trolle i U 1964 B, p. 256; Torben Jensen: Afbetaling, p. 464; Funch Jensen i U 1978 B, p. 333.

24) Sml. Illum: Dansk Tingsret, p. 240; Funch Jensen i U 1978 B, p. 329.

25) Se følgende eksempel, hvor prisen på den nye vogn ved rent køb sættes til 100.000 kr., og prisen på den brugte vogn ved rent salg sættes til 19.000 kr.

	Byttepris for ny vogn	Indbytningspris for brugt vogn	Mindsteudbetaling
Eks. 1: rabat 1.000 kr. tillagt brugtvogn	100.000	20.000	20.000
Eks. 2: rabat 1.000 kr. fratrukket ny vogn	99.000	19.000	19.800

I begge tilfælde skal køberen ud over sin brugte bil finansiere 80.000 kr. Opstillet som eks. 1 vil ejendomsforbeholdet holde, medens dette ikke vil være tilfældet ifølge opstillingsmåden i eks. 2.

ser end de i afbetalingskontrakterne anførte overtagelsespriser.

Ved behandlingen i Højesteret "drejede" sagen imidlertid, således at udfaldet delvis blev et andet, uden at Højesteret dog dermed kan siges at have taget afstand fra de ovenfor anførte principielle retlige betragtninger.[26)]

Sagen var nemlig dén, at der på én gang handledes flere nye biler med indbytning af flere brugte biler, uden at der hverken i tilbudsskrivelserne eller i ordrebekræftelserne var taget stilling til, hvorledes de enkelte brugte biler skulle indgå i udbetalingen for de nye vogne, eller hvordan handlen iøvrigt endeligt skulle berigtiges. Først da der i senere diskonteringsøjemed blev oprettet egentlige købekontrakter for hver af bilerne, blev det udspecificeret hvilken af de brugte vogne, der skulle indgå som udbetaling for hver af de nye. De brugte biler ansattes i disse købekontrakter uden videre til den i ordrebekræftelsen fastsatte pris ved beregningen af hvilken supplerende kontant udbetaling, der måtte kræves for at komme op på de lovfæstede 20 %. På tidspunktet for kontrakternes oprettelse var to af de indbyttede biler dog allerede videresolgt, og dét til priser, der sammenlagt[27)] med den kontante del af udbetalingen kun udgjorde henholdsvis 16,9 % og 17,5 % af afbetalingsprisen på de nye vogne, som de hver især skulle tjene til udbetaling for.

Det må imidlertid være tidspunktet for den endelige fastlæggelse af, hvorledes handlerne skal berigtiges, der er relevant for sælgerens skøn over, om han ved overgivelsen vil være fyldestgjort for mindsteudbetalingen,[28)] og det må derfor også være dette tidspunkt, på hvilket sælgeren med føje kan værdiansætte indbytningsvogne til hel eller delvis opfyldelse af udbetalingskravet. Når man herefter som Højesteret må lægge til grund, at det i den konkrete

---

26) Jfr. også Funch Jensen i U 1978 B, p. 332, der anfører, at "Højesterets afgørelse må siges at følge den subjektive løsningsmodel". Dette skal ses på baggrund af, at sagen (også) blev procederet på en objektiv løsning.

27) I sidste vandrette kolonne i opstillingen i Ugeskriftet p. 493 har der øjensynlig indsneget sig en trykfejl: Faktisk videresalgspris ÷, læs Faktisk videresalgspris +.

28) Dommen tager ikke stilling til dén situation, at videresalg effektueres efter endelig oprettelse af købekontrakt med ejendomsforbehold, men inden overgivelse af den nye afbetalingsgenstand. Funch Jensen i U 1978 B, p. 332, mener, at det er "vel muligt", at man her vil lægge "nogen vægt" på videresalgsprisen, "idet sælgeren da - selv om den aftalte byttepris er bindende - har mulighed for at kræve et kontant beløb til udligning af mindsteudbetalingsdifferencen". Dette kan ikke tilsluttes. Det ville kræve en ændring i aftalen, som køberen ikke behøver at indvillige i.

sag er prisforholdene ved købekontrakternes oprettelse, der bør være afgørende for spørgsmålet om udbetalingernes tilstrækkelighed, er det klart, at afbetalingssælgeren her helt eksakt og utvivlsomt ved, at han ved de allerede videresolgte vogne (d.v.s. provenuet fra salget af disse) kun er fyldestgjort for et mindre beløb, end der kræves efter afbtl. § 1, stk. 4.

For de øvrige vogne fandt Højesteret i overensstemmelse med landsretten, at det ikke var godtgjort, at de i bytte tagne biler ikke ved købekontraktens oprettelse indgik i udbetalingen med "en rimelig og forsvarlig pris". Dette begrundes bl.a. i de fremkomne oplysninger "om størrelsen af de opnåede videresalgspriser og de afholdte reparationsudgifter". Bortset fra en enkelt bil, hvor særlige forhold gjorde sig gældende, var sælgeren ved hver af de resterende kontrakter i kraft af indbytningsvogn + kontanter blevet fyldestgjort for 19,6 % af afbetalingsprisen, hvilket altså anerkendtes.

Specielt i tilknytning til det sidst citerede fra præmisserne skal mærkes, at reparationsudgifterne i opstillingen i Ugeskriftet p. 493 ikke indregnes i de procentstørrelser (i sidste vandrette kolonne), som Højesteret lægger til grund for sin vurdering af, om mindsteudbetalingen med rimelighed har kunnet skønnes opfyldt ved kontrakternes oprettelse. Ganske særligt for Kontrakt IV bliver dette afgørende, idet reparationsudgifterne her udgør ikke mindre end 13,3 % af videresalgsprisen, og idet en fratrækkelse af disse omkostninger fra videresalgsprisen ville have ført til, at forhandleren ved dette differencebeløb plus de erlagte kontanter kun havde kunnet anses for fyldestgjort for 17,0 % af købsprisen på den nye bil, i stedet de 19,6 % opstillingen opererer med. Hvilket skal sammenholdes med, at man f.s.v. angik Kontrakt III frakendte ejendomsforbeholdet gyldighed ved en fyldestgørelse på 17,5 %, (selv om der ganske vist for Kontrakt IV i modsætning til Kontrakt III må indrømmes en vis skønsmargin). Dette er betænkeligt, idet ejendomsforbeholdssælgerens retsstilling herefter ikke alene er afhængig af hans værdiskøn for den brugte, i bytte tagne vogn, men reelt også af, i hvilket omfang han smukkeserer den brugte vogn og derigennem hæver videresalgsprisen. Præmissernes formulering fortæller dog også, at de afholdte reparationsudgifter principielt må indgå i fyldestgørelsesbedømmelsen, men åbenbart tillader man en vis reparation uden beregning. En reparation for 13,3 % af videresalgsprisen må dog absolut ligge i overgrænsen herfor, når værdiskønnet i forvejen ligger på grænsen af det acceptable.

I. Afbetalingsprisen. Særligt om renter og tillæg. Tvivl kan ikke alene opstå i relation til, om en aktuel udbetaling udgør 20 % af en bestemt pris, men også i relation til selve afbetalingsprisen - eller med andre ord hvilket beløb de 20 % skal tages af.

I visse tilfælde, hvor der sker samlet overdragelse af værdier, der kun for en dels vedkommende er omfattet af afbetalingsloven og dennes udbetalingskrav, kan der være tvivl dels om selve prisansættelsen af den udbetalingskrævende afbetalingsdel og dels om i hvil-

ket omfang, den erlagte udbetaling skal afregnes i denne del. Her synes retspraksis, selv hvor afbetalingssælgeren nok burde have forebygget tvivlen ved en bedre kontraktsudformning, også at anlægge en lempelig vurdering, jfr. henholdsvis U 1964.271 SH og U 1962.601 SH (modsat U 1957.846 V).

Som oftest opstår tvivlen imidlertid i relation til spørgsmålet om, hvorvidt almindelige renter og tillægsydelser iøvrigt skal medregnes i "summen af de afdrag, som køberen i henhold til aftalen skal erlægge", jfr. afbetalingsprisens definition i afbtl. § 1, stk. 3.[29] Her kunne man måske nok såvel ud fra de økonomiske som socialpolitiske grunde, der angiveligt har motiveret mindsteudbetalingskravet, anse det for mest rationelt at stille udbetalingskravet i forhold til afbetalingskøberens faktiske totalforpligtelse. Dette er da også tilfældet for køb, hvor afbetalingsprisen er under 200 kr., idet sælgeren her ifølge afbtl. § 1, stk. 5, ikke kan betinge sig renter, der ikke er indregnet i afbetalingsprisen. F.s.v. angår køb, hvor afbetalingsprisen ikke overstiger 3.000 kr., opererer afbtl. § 4, stk. 2, 2. pkt., tilsvarende med en bevisformodning for, at renter og øvrige tillæg er indregnet i afbetalingsprisen og udgør en tiendedel af denne. Men herudover foretages i praksis en uddifferentiering efter aftalens nærmere vilkår.[30] Af de netop nævnte lovregler fremgår da også modsætningsvis, at afbetalingssælgeren som hovedregel kan holde renter uden for afbetalingsprisen.

I retspraksis synes den linje at aftegne sig, at bagudfaldende renter m.v.,[31] der udregnes og medtages i salgsopstillingen som en fast procent af den til enhver tid værende restgæld eller som et fast periodevis tillæg, på en sådan måde at størrelsen af betalte afdrag og renter eller øvrige tillæg hver for sig til enhver tid kan fastslås, ikke medregnes i afbetalingsprisen, uanset om de i

---

29) At faste afgifter og momsbeløb skal medregnes i afbetalingsprisen, er der ikke tvivl om, jfr. U 1970.688 Ø.

30) Sml. Torben Jensen: Afbetaling, p. 419 f. Se også Groth: Afbetalingsloven, p. 23 ff.; samme i U 1960 B, p. 280 f.; Kæstel: Bankjura, p. 326; Koustrup: Afbetalingsloven, p. 17 f.; Illum: Dansk Tingsret, p. 237.
Efter Bet. 839/1978, p. 42 og 85 f., jfr. forslagsudkastets § 19, foreslås dog af retstekniske grunde, at mindsteudbetalingen skal beregnes af kontantprisen.

31) Terminologien vedrørende tillægsydelserne er varierende. Der tales om afbetalings-, rate-, rente-, finansierings-, risiko- eller administrationstillæg, uden at det behøver gøre nogen retlig forskel, jfr. Torben Jensen: Afbetaling, p. 416.

kontrakten måtte være tillagt købesummen som et bestemt samlet beløb, jfr. U 1959.735 Ø, U 1961.459 Ø og U 1976.190 V. Sidstnævnte dom siger endog, at beregningsmåden for rente- og administrationstillæg ikke behøver fremgå af selve kontrakten, men at køberen på anden vis fyldestgørende kan være gjort bekendt med beregningsgrundlaget. Omvendt ses rente, rate- og financieringstillæg medregnet i afbetalingsprisen, hvor de på forhånd er indregnet i købesummen med et fast beløb, uden at oplysninger hverken i kontrakten eller på anden måde foreligger om, hvordan beregningen heraf er foregået, jfr. J.D. 1958.239, U 1960.730 U, U 1962.571 Ø og U 1978.569 V. Sidstnævnte dom understøtter i præmisserne U 1976.190 V, hvorefter beregningsmåden ikke behøver fremgå af selve kontrakten, for at rentetillæg m.v. kan holdes uden for afbetalingsprisen.

Det afgørende for, om såvel rentetillæg som andre tillægsydelser kan holdes uden for afbetalingsprisen, er således, om kontraktsafviklingens afbrydelse i utide vil standse videre påløb af den pågældende ydelse, eller med andre ord om tillægsydelsen også erlægges efter den i kontraktsforholdets anlagte beregningsmåde.

Betragtningen bag denne sondring må være, at hvor renter og øvrige tillæg tidsmæssigt påløber bagud, d.v.s. periodevis ved afslutningen af en bestemt tidsperiode, vil tillægsydelserne for den resterende del af den aftalte kontraktsperiode bortfalde, således at de ikke skal medregnes i opgørelsen, ved den eventualitet, hvor en prøvelse af sælgerens ejendomsforbehold overhovedet bliver aktuelt, nemlig sælgerens ønske om tilbagetagelse som følge af køberens misligholdelse. Hvor kontraktsafviklingen således afbrydes, vil de endnu ikke påløbne renter og tillæg rent faktisk ikke blive en del af køberens reelle, konkrete forpligtelse.

Den linje, der som ovenfor nævnt er lagt med U 1976.190 V og U 1978.569 V, hvorefter beregningsgrundlaget for de omhandlede bagudfaldende renter og tillæg ikke behøver at være omtalt eller blot henvist til i selve afbetalingskontrakten, men fyldestgørende kan meddeles køberen "på anden måde", kan imidlertid nok give anledning til svære bevis- og vurderingsproblemer. Formentlig kan man dog også her have en berettiget forventning om, at domstolene vil foretage et rimeligt lempeligt skøn, hvilket vel selve anerkendelsen af den extra-kontraktuelle meddelelsesform underbygger.

J. Sammenfatning de lege lata. Det afgørende ifølge dansk ret for, om civilretlige sanktioner skal iværksættes mod sælgeren for tilsi-

desættelse af mindsteudbetalingskravet, er i relation til det praktisk vigtigste problem om den erlagte udbetalings værdi, hvorvidt sælgeren havde føje til at tro - var i god tro om - at udbetalingskravet var overholdt eller ej. Afbetalingssælgeren indrømmes herved en rimelig skønsmargen afpasset efter forholdene, og bedømmelsen er i et vist omfang konkretiseret og individualiseret. Især i byttehandler er der plads for et vist værdiskøn af indbytningsgenstande, som helt eller delvis udgør udbetalingen. Skønnet må afpasses efter det på markedet og i branchen rimelige; men det accepteres, at der i visse brancher er kutyme for at værdiansætte indbytningsgenstande højere, end de isoleret bedømt egentlig er værd. Sælgerens objektive fyldestgørelse og hans beføjede gode tro om at være fyldestgjort er ligestillede alternativer til opfyldelse af udbetalingskravet.

Der er endvidere holdepunkter for at antage, at denne friere vurdering, hvor det er muligt, vil smitte af på domstolenes vurdering af selve den tilgrundlagte afbetalingspris.

Kapitel 7.

Fremmed ret.

Forinden en nærmere gennemgang de lege ferenda af udbetalingskravet og dets relation til ejendomsforbeholdet i dansk doktrin og praksis, vil det måske være givtigt at søge reglen i afbtl. § 1, stk. 4 sat i perspektiv ved en opridsning af gældende ret på dette punkt i de nabolande, vi sædvanligvis sammenligner os med og påvirkes af. Her er valgt Vesttyskland, Norge, Sverige og Finland.

De skandinaviske landes love om afbetalingskøb, hvis principper i det væsentlige også er ført videre i den senere finske afbetalingslov fra 1933 (som fornyet i 1966), er alle udsprunget af et lovsamarbejde, der kom i stand i begyndelsen af dette århundrede, og som var inspireret af tysk ret. Allerede i 1894 havde Tyskland nemlig som det første europæiske land fået en "Gesetz betreffend die Abzahlungsgeschäfte", som med seneste ændring af 1974 stadig gælder (sml. ovenfor kap. 3.A.).

I den vesttyske afbetalingslov vil man imidlertid i dag som tidligere overhovedet ikke finde noget krav om en mindsteudbetaling i afbetalingskøb. Tilbagetagelse af varen (samtidig med tilbagebetaling af den erlagte del af købesummen minus en vis erstatning) kan sælgeren gennemføre, blot han har forbeholdt sig at hæve aftalen i tilfælde af misligholdelse, jfr. AbzG § 1. Der er generel og ubetinget mulighed for at tage ejendomsforbehold efter BGB § 455, og påberåbelsen af et sådant i afbetalingsforhold opfattes som udøvelse af den i AbzG § 1 omhandlede "Rücktrittsrecht", jfr. AbzG § 5. Noget særligt, legalt "opofrelseskrav" stilles ikke for anvendelse hverken af afbetalingslovens regler om køberbeskyttelse eller om sælgerens tilbagetagelsesret.[1] Formålet med den tyske afbetalingslov angives i gængs litteratur udelukkende at være køberbeskyttelse,[2] hvortil man altså åbenbart ikke har fundet kravet om mindsteudbeta-

1) Jfr. Ostler-Weidner: Abzahlungsgesetz, 6. Aufl. 1971, p. 33 ff. og 321 ff.

2) Jfr. Ostler-Weidner: Abzahlungsgesetz, p. 10.

ling fornødent. Og dette kan ikke på nogen måde forklares ved, at Vesttyskland i henseende til køberbeskyttelse skulle være "bagefter" os. Ved de seneste ændringer, der i 1969 og 1974 er foretaget i den vesttyske afbetalingslov, er udviklingen forløbet efter de samme principper som i Norden med krav til sælgerens markedsføring, oplysningspligt m.v. På punkter er retsstillingen i Vesttyskland snarere foran os i bestræbelserne på at beskytte borgerne mod overilede dispositioner eller simple fejltagelser. Således er der t.ex. ved lovændringen i 1974 givet køberen fri tilbagekaldelses- eller fortrydelsesret ("Widerrufsrecht") i en uge efter indgåelsen af en aftale om afbetalingskøb, hvilken ret i modsætning til den lovfæstede fortrydelsesret i nordisk lovgivning[3] ikke er begrænset til forbrugerkøb og også gælder, når aftalen er indgået på sælgerens faste forretningssted, jfr. AbzG. § 1 b.

I norsk ret er der ifølge en bemyndigelse i handelslovens (Lov 8 mars 1935 om handelsnæring, senest ændret 1974) § 103 a administrativt fastsat bestemmelser om en vis "minste kontantinnsats" ved salg på kredit af disse varer. Der er imidlertid ikke tale om, at tilsidesættelse af dette udbetalingskrav sanktioneres privatretligt. I stedet kontrolleres bestemmelsens overholdelse af offentlige instanser, (p.t. politiet, men i NOU 1977:12,[4] p. 76, foreslået overflyttet til Statens pristilsyn), ligesom overtrædelsens sanktionering har offentligretlig karakter. Mindsteudbetalingskravet er ikke knyttet som modstykke til ejendomsforbeholdet, men gælder også for de såkaldte "avdragskjøp"[5] og "lånekjøp".[6] Reglens oprindelige begrundelse i norsk ret anføres i den tilgrundliggende komitéindstilling af 13. november 1950, p. 11 f., der kun tog stil-

---

3) Jfr. svensk lov af 4. juni 1971 om hemförsäljning m.m. § 1, norsk lov 24 mars 1972 nr. 11 om angrefrist ved aftaler om forbrukerkjøp § 1, og hertil dansk lov nr. 139 af 29. marts 1978 om visse forbrugeraftaler ("dørsalgsloven"), der dog i modsætning til såvel den norske (§ 3) som den svenske (§ 1) lov også gælder kontantkøb, jfr. § 1 e.c.
I den svenske forbrugerkreditlov og det norske kreditkøbsforslag, der vel i højere grad må opfattes som paralleller til den tyske abzahlungsgesetz, er der ingen fortrydelsesret overhovedet, og i det danske kreditkøbsforslag findes i § 7 kun en slags "markedsføringsregel" eller alternativt en deklaratorisk regel herom f.s.v. angår forbrugerkreditkøb, jfr. bet. 839/1978, p. 67 ff.

4) "Kredittkjøp m.v.", ("Utredning" afgivet af det norske kreditkøbsudvalg vedrørende "visse spørsmål om avbetalingskjøp og andre former for forbrukerkreditt"), NOU 1977:12, hvortil i det hele henvises.

5) Køb med afdragsvis erlæggelse af købesummen, men uden ejendomsforbehold. (Medtaget ved lov 9. juni 1961 nr. 25).

6) Køb hvor købesummen helt eller delvis dækkes ved lån formidlet af sælgeren i dette øjemed. (Medtaget ved lov 15. februar 1974 nr. 8).

ling til afbetalingskøb med ejendomsforbehold, ikke mindst at være en tilstræbt forbedring af sælgerens sikkerhed i den solgte genstand samt en økonomisk aflastning af "hele avbetalingshandelen". Ganske vist anføres også "kjøperens interesse" i, at han ikke skal "fristes"; men hele indstillingens værdiladede formulering efterlader ingen tvivl om, hvilken af parterne man anså for den største fare for en sund afbetalingshandel, således når det anføres, at en nogenlunde stor kontant udbetaling vil sikre, at køberen har en vis "økonomisk ryggrad", og dermed "et oppriktig ønske om å gjennomføre handelen". Man valgte, som det senere blev lovfæstet, en elastisk fuldmagtsregel for fastlæggelsen af udbetalingskravets størrelse, og tog således mere udpræget end dansk ret konsekvensen af ønsket om en mindsteudbetaling "afpasset etter forholdene til enhver tid" og hermed ikke mindst "etter konjunktursvingningene og kredittpolitikken", jfr. i det hele NOU 1977:12, p. 59 ff. Af nævnte komitéindstilling fra 1950, p. 44 f. fremgår, at man oprindelig havde overvejet en regel om at nægte adgang til umiddelbar fogedforretning ("summarisk tilbakelevering"), dersom den påbudte mindsteudbetaling ikke var erlagt; men dette forslag blev afvist. I nævnte 1977-betænkning er man i tidens ånd parat til at vægte hensynet til forbrugerbeskyttelsen højere, men man tager udtrykkelig afstand fra at give tilsidesættelsen af udbetalingskravet civilretlige virkninger i forholdet mellem parterne eller lade tilbagetagelse efter afbtl. § 10 betinge af udbetalingskravets overholdelse, jfr. l.c., p. 64. (Derimod har man været inde på en præceptiv indskrænkning af retten til overhovedet at tage ejendomsforbehold - eller "salgspant" som det skal hedde - for visse varer under en vis mindsteværdi, dette overvejes nu i et særligt udvalg til revision af panteloven).

I svensk ret er man nået et skridt videre end såvel dansk som norsk ret, idet man på grundlag af den allerede i 1975 foreliggende svenske parallelbetænkning[7] har vedtaget en særlig forbrugerkreditlov - Konsumentkreditlag 1. dec. 1977 (nr. 981) - der trådte i kraft d. 1. juli 1979.[7a] I den svenske betænkning foresloges tilbagetagelsesretten for afbetalings- eller kreditsælgeren med få undtagelser helt afskaffet med den begrundelse, at denne ret p.g. a. afbetalingsgenstandenes hurtige værdiforringelse ikke betød no-

---

7) "Konsumentkreditlag m.m." (Betænkning af den svenske kreditkøbskomité angående "den rättsliga regleringen av avbetalningsköp och andra former av konsumtionskredit"), SOU 1975:63, hvortil i det hele henvises.

7a) Ikrafttrædelsen var oprindeligt fastsat til 1. januar 1979, men blev senere udskudt i et halvt år.

gen reel sikkerhed som dækningsobjekt for restkravet. Derimod vil tilbagetagelse betyde forholdsmæssig større ulempe for køberen, hvorfor en anerkendelse af denne ret for sælgeren i realiteten ville være at indrømme ham et utilbørligt pressionsmiddel, jfr. l.c., p. 180 ff.[8] Ved regeringens fremsættelse af forslaget til lov om konsumentkredit turde man dog ikke som hovedregel tilslutte sig denne konstruktion. I stedet anerkendtes tilbagetagelsesretten som en i princippet rimelig sikkerhedsforanstaltning for sælgeren, således at denne ret og dermed fogedens bistand til tilbagetagelse blot gjordes betinget af, at tilbagetagelsesretten reelt var taget "för att trygga säljarens rätt till betalning", jfr. konsumentkreditlagen §§ 15, stk. 2 og 21, stk. 1. Endvidere kan ejendomsforbehold/tilbagetagelsesret forbydes ved enkelte varer, der efter deres beskaffenhed eller værdi eller p.g.a. markedsforholdene er uegnede som kreditsikkerhed, jfr. § 15, stk. 3. Loven giver også bestemmelser om en mindste "kontantinsats", jfr. § 8. Mindsteudbetalingen skal svare til, hvad der er god forretningsskik på markedet, som hovedregel dog mindst 20 %. Ligesom i Norge sanktioneres dette krav imidlertid ikke civilretligt og er uden relevans for ejendomsforbeholdets eller tilbagetagelsesrettens holdbarhed. Kravets overholdelse påses ved tilsyn af "konsumentverket" og sanktioneres offentligretligt, jfr. §§ 25 ff. Og dette skal vel at mærke ses i sammenhæng med, at man ved overvejelsen af disse regler i forbrugerkreditloven i modsætning til de tidligere udbetalingsnormeringer for bilsalg ikke har henholdt sig til primært konjunkturpolitiske afvejelser, men i bevidst modsætning hertil har forskubbet motivvægtningen og lagt tyngdepunktet på det konsumentpolitiske plan, jfr. l.c., p. 170 ff. Selv ud fra et specifikt ønske om øget forbrugerbeskyttelse har man altså ikke ment, at en civilretlig sanktionering af udbetalingskravet ville være et bedre redskab. Motiverne går på dette punkt mere i retning af at skabe et sundt marked til generel gavn for køberkredsen fremfor beskyttelse af den enkelte forbruger i den konkrete konflikt.

---

8) Se imod denne opfattelse af pressionsmuligheden i ejendomsforbeholdet som utilbørlig: Hugo Tiberg i Festskrift till Knut Rodhe, p. 459 ff., 473 ff. For salg af forbrugsvarer og varer med en relativ lav andenhåndsværdi til økonomisk ringere stillede forbrugere, der ikke kan opvise bred kreditværdighed eller anden specifik kreditsikkerhed, vil tiltroen til sælgerens pressionsmulighed i kraft af tilbagetagelsens ulempepåførelse ofte være det afgørende for kreditsalgets gennemførelse, hedder det. Ikke ejendomsforbeholdskøbet som sådant, men "påtryckningsköpet" eller pressionskøbet bliver i realiteten en anvendelig kreditform for de ringest stillede forbrugere. Problemet diskuteres allerede hos Illum: Ejendomsforbehold, p. 136 f.

Finsk ret er måske mest interessant for en dansk komparativ undersøgelse af sanktionsmønstret på dette område. Her har man nemlig fra starten i lighed med dansk ret haft en udelukkende civilretlig sanktionering af udbetalingskravet ifølge § 3 i Lag 21 dec. 1962 om kreditvillkor inom avbetalningshandel (nr. 622). Ifølge denne kreditvillkorslov § 1 er formålet helt klart samfundsøkonomisk "till tryggandet av penningvärdet eller landets likviditet gentemot utlandet", d.v.s. simpel forbrugsbegrænsning og/eller -regulering af enten konjunkturpolitiske eller valutamæssige hensyn. Man overvejede forud for lovfæstelsen som alternative sanktioner straf og ugyldighedsvirkning; men frygten for, at et offentligt tilsyn og offentlige straffeforanstaltninger ville blive meget omstændelig, bevirkede, at man på dette tidspunkt foretrak en civilretlig ugyldighedsvirkning som tilstrækkelig effektiv og mindre arbejdskrævende.[9] Reglen i § 1 er en bemyndigelsesregel for regeringen, og den blev første gang taget i brug i 1965. Allerede inden udgangen af 1960'erne var man dog nået til den konklusion, at den civilretlige sanktionering var for ineffektiv. Nok ikke mindst p.g.a. det ret høje udbetalingskrav på 60 % for personbiler (dog 40 % for biler importeret fra østlande med en ikke konvertibel valuta) blev udbetalingskravet i vidt omfang ikke overholdt. I 1970 vedtoges derfor - Lag 13.2.1970 (nr. 118) - at tilføje loven nye strengere sanktioner, og en bestemmelse herom blev indsat i kreditvillkorsloven som § 4 a, hvorefter sælgeren dels kan pålægges bødestraf og tillige kan risikere beslaglæggelse af en del af den solgte vares værdi. Man har altså ikke i Finland på noget tidspunkt haft principielle betænkeligheder ved en civilretlig ugyldighedssanktion, men blot ikke anset den for effektiv nok i det lange løb. F.s.v. kan finsk ret derfor stadig tages til indtægt for en ordning som den gældende danske, når man som her ikke har konstateret nogen mangel ved effektiviteten af udbetalingskravets civilretlige sanktionering.[10]

---

9) Jfr. den finske afbetalingskomités betænkning, Osamaksukomitean mietintö, Helsinki 1961, p. 23 f. Denne betænkning ligger til grund for kreditvilkårsloven af 1962. Se hertil Curt Olsson i JFT. 1971, p. 146-149.

10) Tværtimod anføres bl.a. i Bet. 839/1978, p. 112 smh.m. f.eks. p. 118, som begrundelse for at opretholde den civilretlige sanktionering, at reglerne efter dette sanktionsmønster "så at sige sikrer deres egen overholdelse". Når man trods den anførte skønsmargen for sælgeren ikke i Danmark som i Finland har følt udbetalingskravets civilretlige sanktionering ineffektiv, viser dette, at effektiviteten ikke primært afhænger af, hvor lang "snor" man giver den hæderlige, men i sit værdiskøn lidt velvillige sælger. Afgørende for forskellen er snarere at udbetalingskravet i Danmark trods visse udsving i procentsatsen hele tiden har ligget væsentligt lavere end i Finland især f.s.v. angår biler, der erfaringsmæssigt udgør en meget stor del af afbetalingssalgene med ejendomsforbehold, hvorfor der ikke har været samme omsætningsmæssige incitament til at søge at omgå udbetalingskravet (sml. herved kap. 8 note 17).

Kapitel 8.

Omkring Betænkning nr. 839/1978 og dansk ret de lege ferenda.

A. I betænkning nr. 839/1978 om køb på kredit foreslås den nugældende afbetalingslov afløst af en ny kreditkøbslov. Reglen om mindsteudbetaling fra afbtl. § 1, stk. 4 genfindes dog i forslagsudkastets § 19, og der er ikke sket nogen principiel ændring i reglens civilretlige sanktionering overfor sælgeren eller i kravene til mindsteudbetalingens erlæggelsesmåde. Udbetaling kan ifølge bemærkningerne til forslaget, "i samme omfang som det er tilfældet i dag, i relation til afbetalingslovens § 1, stk. 4, erlægges i andet end penge".[1] Den hidtidige retstilstand, som opregnet her ovenfor i kapitel 5 og 6, ændres derfor efter forslaget ikke på dette punkt, og den nævnte retspraksis vil derfor, selv om forslaget vedtages i den foreliggende form, ligefuldt have præjudikatsværdi.

Derimod sker der ifølge forslaget en ændring i, hvornår en mindsteudbetaling kræves til et ejendomsforbeholds gyldighed i kreditkøb, samt i virkningerne for lovens sociale beskyttelsesregler af, at ejendomsforbehold ikke gyldigt er taget.

a). Mindsteudbetalingskravet opretholdes kun for forbrugerkøb, jfr. forslagsudkastets § 19. Alligevel fastholdes udbetalingskravets begrundelse imidlertid uforandret til på én gang sociale beskyttelseshensyn og nationaløkonomiske hensyn, og udbetalingens størrelse forudsættes fortsat at kunne hæves og sænkes "alt afhængig af den økonomiske situation".[2]

b). I forhold til afbtl. § 1, stk. 1, jfr. stk. 4, smh. ovenfor kapitel 4 ved note 4, er der foreslået en ændring i lovens anvendelsesområde, således at sikring af sælgerens restkrav ved et ejendomsforbehold ikke længere skal være en betingelse for køberens påberå-

---

1) Bet. 839/1978, p. 86 og 88, jfr. p. 56.

2) Bet. 839/1978, p. 87.

belse af lovens beskyttelsesregler.[3] Udvalget har ikke som tilstrækkelig begrundelse for gældende ret kunnet acceptere lovens socialt beskyttende regler som alene et modsvar til sælgerens stærke retsstilling i kraft af et gyldigt ejendomsforbehold.[4]

ad a). Den ændrede fastlæggelse af, hvilke køb udbetalingskravet skal omfatte, begrundes for det første med, at udbetalingskravet ikke i samme grad findes motiveret af sociale hensyn ved andre køb end forbrugerkøb. Sociale beskyttelseshensyn eksisterer imidlertid også ved mindre erhvervsdrivendes indkøb af regnemaskiner, kasseapparater m.v.[5] Dette anerkendes da også, f.s.v. som forslagsudkastet generelt opererer med et tretrinssystem sondrende mellem forbrugerkøb, andre kreditkøb og meget store kreditkøb i erhvervsøjemed.[6] Sondringen mellem forbrugerkøb og "mindre" erhvervsdrivendes kreditkøb således, at der ved salg til mindre erhvervsdrivende modsat salg til forbrugere ikke til et ejendomsforbeholds gyldighed kræves nogen mindsteudbetaling, kan næppe retfærdiggøres ved et generelt forskelligt beskyttelsesbehov. Her skal den afgørende begrundelse nok snarere søges i den anden af kreditkøbsudvalget opregnede motiveringer, nemlig de nationaløkonomiske og f.s.v. alment praktiske hensyn.

Sagen er nemlig dén, at man befrygter, at et udbetalingskrav i forretningsforhold svækker erhvervsvirksomhedernes investeringslyst og -evne, hvilken man under den herskende lavkonjunktur også og måske især for de mindre virksomheder netop ønsker fremmet. Hertil kommer også, at udbetalingskravet for de momsregistrerede købere (med omsætning over 10.000 kr., jfr. momslovens § 4, stk. 1, som ændret pr. 1. okt. 1978 ved Lov nr. 229 af 26. maj 1978) i forvejen er udhulet gennem disse køberes adgang til momsrefusion. Refusion af moms sker gennem modregning ved at opføre den pålagte moms i køberens momsregnskab som indgående moms, d.v.s. i køberens favør, eller ved kontant udbetaling af beløbet fra toldvæsenet.[7] Refusions-

---

3) Jfr. Bet. 839/1978, p. 34, 35 og 55, smh. m. p. 14.

4) Jfr. Bet. 839/1978, p. 34.

5) Der erindres om, at forslaget i overensstemmelse med de øvrige civilretlige love og lovudkast afgrænser forbrugerbegrebet til "ikke-erhvervsdrivende" og ikke som forbrugerklagenævns- og markedsføringsloven omfatter enhver, der er "sidste led i omsætningen", jfr. Bet. 839/1978, p. 60.

6) Jfr. Bet. 839/1978, p. 56, jfr. p. 33 f.

7) Ifølge momslovens § 20, stk. 1, jfr. stk. 2 skal momsregistrerede virksomheder efter udløbet af hvert kvartal til toldvæsenet angive størrelsen af virksomhedens udgående og indgående afgift i denne afgiftsperiode, og ifølge § 23 vil et eventuelt overskydende beløb i den indgående afgift blive udbetalt senest 3 uger efter afgiftsangivelsens modtagelse. Køberen kan straks opføre hele den ved købet fakturerede moms som indgående afgift i sit regnskab.

kravet vil altså hurtigt være lige så godt som rede penge for køberen, og det vil i hvert fald altid straks være en rent likviditetsmæssig forbedring svarende til refusionsbeløbet. Når udbetalingskravet er 20 % og momsen (samt momsrefusionen) hævet til 20 1/4 %, er udbetalingskravet i forvejen intet værd som dæmper på købelysten.[8] Man kunne endda argumentere for at "beskytte" såvel de erhvervsdrivende som hele kreditmarkedet ved at opretholde et udbetalingskrav mindst svarende til momsen.[9] Ved at afskaffe udbetalingskravet for erhvervsdrivende virksomheder og derved åbne mulighed for indkøb på kredit med gyldigt ejendomsforbehold på grundlag af en udbetaling, der er væsentlig mindre end køberens krav på momsrefusion, vil man måske kunne "friste" kapitalhungrende firmaer til at foretage uoverskuelige og på lidt længere sigt usunde indkøb, for derved at forbedre deres øjeblikkelige likviditet.[10]

Bortset fra disse overvejelser bliver imidlertid tilbage, at afgrænsningen af de kreditkøb, hvor der til gyldighed af ejendomsforbehold kræves en mindsteudbetaling, væsentligst trækkes af samfundsøkonomiske interesser på bekostning af den enkeltes behov. Det virker i det hele taget også bagvendt ud fra et forbrugerbeskyttelsessynspunkt, at man alene vil benytte det formodentlig svageste køberpotentiel som samfundsøkonomisk redskab! Symptomatisk er da også, at handels- og justitsministeriets repræsentanter i kreditkøbsudvalget under overvejelserne omkring udbetalingskravets begrænsning til forbrugerkøb ikke ville udelukke, at det af finanspolitiske grunde kan blive nødvendigt at opretholde kravet om en mindsteudbetaling ved kreditkøb, der ikke er forbrugerkøb.[11]

ad b). Det andet vigtige ændringsforslag i relation til det her behandlede er som nævnt beskyttelsesreglernes generelle anvendelighed uden hensyn til, om der er solgt på afbetaling med

---

8) Se også Bet. 839/1978, p. 87 smh. m. notatet bilag 12, p. 285 f. Samt hertil U 1970.688 Ø.
Momsen blev hævet fra 18 til 20,25 % ved lov nr. 443 af 13. september 1978 med ikrafttræden den 1. oktober 1978.

9) Man kan naturligvis også forhindre, at købere ligefrem får mulighed for at forbedre deres likviditet ved øget gældsstiftelse uden risiko for den aktuelle sælger, ved i stedet for et gængs udbetalingskrav at kræve, at sælgeren får transport på eventuel momsrefusion.

10) Jfr. Bet. 839/1978, p. 87, jfr. p. 286.

11) Jfr. Bet. 839/1978, p. 87.

gyldigt ejendomsforbehold, eller der foreligger en anden kreditform. Begrundelsen herfor angives ud fra et køberbeskyttelsessynspunkt først og fremmest at være en forkastelse af "modsvarsteorien", jfr. ovenfor note 3 og 4, hvorved der åbnes for inddragelse under de køberbeskyttende regler af såvel køb på afbetaling uden gyldigt ejendomsforbehold som kontokøb og andre kreditkøbsformer, der i sig selv må anses for uforenelige med et ejendomsforbehold. Inddragelsen af de sidste skyldes dog nok så meget rent pragmatiske kreditreguleringsovervejelser, d.v.s. et praktisk begrundet ønske om at undgå en omlægning af kredithandlen - en "overstrømningseffekt" - til andre eller nye, mindre kontrollér- og regulérbare og mindre hensigtsmæssige kreditkøbsformer,[12] hvilket man risikerer ved en isoleret beskyttelseslovgivning for enkelte former for kreditkøb.[13] Det er derfor i forlængelse heraf også nærliggende at antage, at en inddragelse af afbetalingssalget uden ejendomsforbehold under køberbeskyttelsen tillige er udtryk for et ønske om generel harmonisering af betingelserne for at bringe de køberbeskyttende regler i anvendelse i enhver kreditkøbsform. Det viser sig da også på anden vis, at beskyttelsesreglerne ikke alene skal modvirke en ulighed i selve kontraheringssituationen, men også stadig til en vis grad (alene) opfattes som en slags "modsvar" til fordele, som sælgeren helt legitimt betinger sig i visse kontraktskategorier. Således undtages kortvarige kreditter helt fra lovreguleringen ifølge forslagsudkastets § 5, stk. 1, bortset fra køb med ejendomsforbehold eller kontokøb, fordi kortvarige kreditter "i første række må betragtes som en service fra sælgerens side" og "i reglen ikke er betinget af kreditomkostninger".[14]

De sociale beskyttelsesregler forudsætter altså alligevel, at sælgeren i kraft af sin stærkere kontraheringsposition på én eller anden måde får noget ekstra "til gengæld", og at der skabes i hvert fald en vis forholdsmæssighed mellem de fordele sælgeren kan betinge sig, og de fordele lovreguleringen tilsiger købersiden. Man har i realiteten blot ment at kunne pille ejendomsforbeholdet af vægtskålen uden at forrykke ligevægten. Hvor udbetalingskravets tilsi-

---

12) Jfr. Bet. 839/1978, p. 34, jfr. p. 55.

13) En realisering af denne fare synes at være iagttaget under den nugældende afbetalingslov, jfr. f.eks. således Jul. Paulsen i U 1963 B, p. 54; 1965-Redegørelsen, p. 13-16 og p. 36; samt Torben Jensen: Afbetaling, p. 437. I norsk ret var en sådan konstateret omlægning, fra afbetalingskøb med ejendomsforbehold til såkaldte afdragskøb (se kap. 7 note 5) og lånekøb (se kap. 7 note 6) den direkte årsag til ændringerne i henholdsvis 1961 og 1974 af den norske handelslovs § 103 a til også at omfatte disse købsformer.

14) Jfr. Bet. 839/1978, p. 34 og 63.

desættelse i forbrugerkøb bevirker ejendomsforbeholdets ugyldighed, får dette imidlertid ifølge forslaget i udpræget grad en forrykkende virkning for byrdefordelingen i aftalen, der kan synes i modstrid med det netop anførte. Denne delvise ugyldighed til ensidig skade for sælgeren fører under alle omstændigheder til en skærpelse af den ovenfor i kapitel 4 fremhævede motiv/regel-konflikt, som sammen med det i realiteten lidt "tvivlsomme" beskyttelsesmotiv bag udbetalingsreglen samt den ifølge forslagsudkastets § 19, stk. 1, jfr. § 4, stk. 2, iøvrigt subjektive fastlæggelse af hvilke kreditkøb, der kræver mindsteudbetaling, i hvert fald ikke taler for en indsnævring af rammerne for ejendomsforbeholdssælgerens legitime skøn over, hvornår han ved en indbytningsgenstand er "fyldestgjort", men tværtimod nok forstærker tvivlen om den civilretlige sanktionerings betimelighed i det hele taget.

B. En hel del tyder på, at selve kravet om en vis mindsteudbetaling ved afbetalings- eller kreditkøb ikke har og i realiteten heller ikke antages at have nogen afgørende effekt som forbrugerbeskyttelse. Øvrige markeds- og køberetlige beskyttelsesregler så som krav til annoncering og skiltning, oplysningspligt om kontantpris, samlet købesum og effektiv rente, fortrydelsesret, kvalificerede krav til køberens misligholdelse samt rimelige økonomiske opgørelsesregler ved kontraktsforholdets utidige afbrydelse kan for eksempel sammen med de almindelige aftaleretlige regler og ikke mindst aftl. § 36 en hel del mere adækvat og ganske betryggende varetage dette hensyn.

Gennemførelsen af og overvejelserne forud for gennemførelsen af udbetalingskravet må fra starten siges at være sket lidt hovedkulds, hvilket den svingende og til dels selvmodsigende motivangivelse også antyder. Daværende justitsminister Hans Hækkerup var under hele behandlingen opmærksom på udbetalingskravets negativsider, hvilket han som tidligere nævnt også vedblivende gav udtryk for. Uden at tage endelig stilling til eller nøjere gennemarbejde begrundelsen for udbetalingskravet så lidt som dettes sanktionering, gik justitsministeren dog formentlig af partitaktiske grunde med til at gennemføre ordningen for at se, hvordan den ville virke: "Jeg ser sådan på det, at vi nu bliver nødt til at indrette os på at se, hvilke erfaringer den kommende tid vil give ved den helt afgørende ændring af afbetalingsloven, som kravet om kontant udbetaling indeholder. Jeg er derfor enig ... i, at vi må indrette os på før eller senere at revidere denne lovgivning, når vi har indhøstet

tilstrækkelige erfaringer".[15)]

I dag må det ikke mindst på baggrund af de iøvrigt foreliggende forbrugerlove samt den vide generelle rimelighedsregel i aftl. § 36 forekomme fuldt forsvarligt at opgive det legale udbetalingskrav som instrument til regulering af partsforholdet.

En ophævelse af det legale udbetalingskrav vil iøvrigt næppe ændre afbetalingspraksis drastisk. Sælgerne vil antagelig af hensyn til deres egen sikkerhed i almindelighed forlange en vis udbetaling, hvilket da også - sammen med alle 1950-betænkningens argumenter for ikke at indføre noget udbetalingskrav overhovedet - anføres i kreditkøbsbetænkningen til støtte for at undlade at fastholde et generelt udbetalingskrav.[16)] Undersøgelser fra 1972 af afbetalingshandlen synes at vise, at afbetalingskøbere generelt erlægger ret store udbetalinger, idet den gennemsnitlige udbetaling for samtlige brancher lå så højt som på 29 % af salgsprisen og altså mærkbart over afbetalingslovens krav på 20 %.[17)] Dog er der naturligvis udsving mellem brancherne samt en vis spredning inden for den enkelte branche. Den i denne forbindelse vigtige bilbranches tal svarede imidlertid ved undersøgelsen til gennemsnittet.

Ifølge kreditkøbsbetænkningens forslagsudkast § 28 skal afbetalingssælgeren ved forbrugerkøb som altovervejende hovedregel ikke kunne gøre en eventuel restfordring gældende efter tilbagetagelsen af det solgte.[18)] Dette må i givet fald klart antages at ville medføre, at sælgere på eget initiativ fastsætter udbetalingen så tilpas, at det solgtes værdi ved en tilbagetagelse vil forventes at kunne fyldestgøre sælgeren. Det kan igen for visse varekategorier meget vel betyde en skærpelse af udbetalingskravet i forhold til de 20 %. En sådan regel, der af flere grunde kan have meget for sig, og som ikke vil være så hård for den redelige sælger, der af vanvare måtte komme til at skønne forkert, som den gældende ugyldighedsregel er, vil yderligere kunne medvirke kraftigt til at overflødiggøre den sidstnævnte såvel som et legalt udbetalingskrav i det hele taget, i det omfang dette alene forfægtes som middel til at skabe en "sund" aftale for den konkrete køber og sælger. Uden

---

15) Jfr. Folketingstidende 1953-54, Forhandlingerne, p. 5920.

16) Jfr. Bet. 839/1978, p. 39.

17) Jfr. Betænkning nr. 707/1974 om en statistisk belysning af forbrugerkreditområdet, p. 81-84, samt hertil Wendler Pedersen og Zacchi i Juristen & Økonomen 1975, p. 336 og 345.

18) Jfr. Bet. 839/1978, p. 43, 86 og 97 ff.
Sml. betragtningerne hos Göran Skogh i SvJT 1976, p. 543 ff., og samme i Festskrift till Per Stjernquist, 1978, p. 97.

at kreditkøbsudvalget dog vil opgive mindsteudbetalingskravet ved forbrugerkøb med ejendomsforbehold, fremviser udvalget da også en afslappet holdning ved vurderingen af den sænkning af udbetalingskravet, som vil følge af beregningsgrundlagets omlægning fra afbetalings-/kreditkøbsprisen til kontantprisen. Denne sænkning vil, siges det, være mere formel end reel, idet "lovudkastets væsentligste regel om udbetaling i virkeligheden findes i § 28".[19)]

Allerede nu må udbetalingskravets betydning for en sund etablering og afvikling af det interne partsforhold siges at være tvivlsom, men efter vedtagelsen af en regel som forslagets § 28 kan et legalt udbetalingskrav kun begrundes i ønsket om at have et konjunkturpolitisk hjælpemiddel i reserve til den dag, man måtte ønske at bremse afbetalingshandlen mere, end hensynet til sikring af de enkelte aftaleparters økonomi vil tilsige. Mener man dette hensyn kan bære udbetalingskravet, bør en sådan erkendelse imidlertid få indflydelse på sanktionsudformningen. Det synes dog værd nøje at overveje selve udbetalingskravets hensigtsmæssighed.

Det skal herved også bemærkes, at det allerede nu vigtige kontosalg må forventes at ville få en voksende betydning i kredithandlen,[20)] og at man anser udbetalingskravet for så vanskeligt foreneligt med denne købsform, at det ikke foreslås gennemført her.[21)]

C. Mindsteudbetalingskravet blev som nævnt indsat i afbetalingsloven under folketingsbehandlingen i 1954 uden forinden at være foreslået af afbetalingskommissionen, og så vidt ses findes der hverken i folketingsforhandlingerne eller i udvalgsbetænkningerne nogen forklaring på, at sanktionsvalget netop faldt på civilretlig ugyldighed knyttet til ejendomsforbeholdet. En anden mulighed foruden tilsyn og offentligretlig sanktionering ville også være total

---

19) Jfr. Bet. 839/1978, p. 86 (jfr. p. 42).

20) Jfr. således også Bet. 839/1978, p. 46.

21) Jfr. Bet. 839/1978, p. 39. Det hører med til billedet heraf, at ejendomsforbehold over de enkelte salgsgenstande som følge af kredittens løbende - revolverende - karakter, hvorved den ikke knyttes til bestemte handler, må betragtes som uforeneligt med selve kontokøbsformen, jfr. forslagsudkastets § 18, stk. 1, nr. 3, samt betænkningen p. 59 og 85, hvorfor ugyldighedssanktionen i givet fald ikke lader sig anvende her. Ved forkastelsen af et generelt udbetalingskrav (p. 39) lægges herudover vægt på, at "de foreslåede regler om oplysning om kreditvilkår og kreditomkostninger netop sigter mod at modvirke, at der indgås mindre velovervejede kreditkøb", samt at et generelt udbetalingskrav "kunne virke urimeligt belastende for de økonomisk dårligst stillede købergrupper". Det fremgår dog ikke nærmere, hvorfor disse betragtninger ikke er gennemslagskraftige, når det gælder forbrugerkøb med ejendomsforbehold.

Om leje- og leasingformerne som alternativ til kreditkøb, se SOU 1975:63, p. 107 ff., 205 ff., 240 ff. (jfr. p. 17 ff.), 266 ff.; NOU 1977:12, p. 30, 50 f. 90 ff. (jfr. p. 102); samt Bet. 876/1979.

ugyldighed af hele aftalen. Uden angivelse af nogen begrundelse har man dog åbenbart ikke villet gribe så konsekvent ind i partsforholdet; men man har alligevel ment at burde bremse parternes udfoldelser ved en firkantet civilretlig sanktionering af udbetalingskravets tilsidesættelse.

I 1965-redegørelsen om begrænsning af afbetalingshandelen er man derimod i sin fastholdelse af sanktionen inde på spørgsmålet; men til støtte for den civilretlige sanktionering anføres alene, hvad der ikke kunne have været fremført i 1954, at dette nu "vil være i overensstemmelse både med gældende dansk ret og med finsk ret".[22] Siden er finsk ret dog som nævnt også gået andre veje. Man nødes næsten til at tro, at sanktionsmønstret fra starten er fastlagt uden større refleksioner over dets adækvans - måske (men det er der heller ikke støtte for i motiverne) ud fra vage effektivitets- og omkostningsbetragtninger.[23] Retfærdigvis må dog anføres, at 1954-lovens fædre såvel som forfatterne af 1965-redegørelsen måtte vurdere betimeligheden af en civilretlig indgriben i kontraktsforholdet på et retligt grundlag, der iøvrigt hjemlede afbetalingskøberen eller forbrugeren en væsentlig ringere beskyttelse end eftertidens omfattende forbrugerbeskyttelseslovgivning, hvoraf især skal fremhæves prismærkningsloven, markedsføringsloven og aftl. § 36. Efterfølgende har det civilretlige sanktionsmønster imidlertid så at sige legitimeret sig selv. Når man i kreditkøbsbetænkningen som begrundelse for ugyldighedsreglens opretholdelse anfører et "hensyn til forbrugerne og erhvervslivet", sigtes der formentlig til, at ugyldighedssanktionen nu er almindelig kendt og indarbejdet.[24] Der stilles ganske vist et teoretisk spørgsmålstegn ved, "om afbetalingslovens ugyldighedsvirkning i sig selv er nogen adækvat reaktion overfor en tilsidesættelse af reglen om minimumsbetaling";[25] men det anses dog alligevel for "ønskeligt" at opretholde den civilretlige sanktionering over for sælgeren overalt, hvor det findes muligt og effektivt,[26] således i relation til udbeta-

---

22) Jfr. Redegørelse om begrænsning af afbetalingshandelen, p. 49 f.

23) Således nu klarere Bet. 839/1978, p. 112, hvor det fremhæves, at det "i betragtning af de mange andre opgaver, der påhviler politiet, så vidt muligt (bør) undgås at implicere politiet i sager af den omhandlede karakter".

24) Jfr. Bet. 839/1978, p. 112.

25) Jfr. Bet. 839/1978, p. 14.

26) Jfr. Bet. 839/1978, p. 112 og 118.

lingskravet i forslagsudkastets § 19.[27] Den eneste nedprioritering af udbetalingskravets betydning for forholdet mellem parterne, der er sket i betænkningen, er som nævnt (foruden indskrænkningen i selve udbetalingskravets anvendelsesområde) de køberbeskyttende reglers frigørelse fra ejendomsforbeholdets gyldighed og dermed fra udbetalingskravets overholdelse.

D. Civilretlige eller partsprocessuelle sanktioner findes i forslagsudkastet foruden i § 19 også i §§ 9, 21, 32, 34, 38 og 39, stk. 3. Heraf rummer §§ 9, 32 og 39, stk. 3, totalt forbud mod visse specifikke aftalevilkår, som det vil være helt naturligt at sanktionere civilretligt ved ugyldighed af sådanne vilkår. §§ 21, 34 og 38 omhandler derimod betydningen for inter-partesforholdet af, at sælgeren har undladt at oplyse visse vilkår for kreditten.

§ 21 kræver ved henvisning til § 6, stk. 1, at oplysninger om kontantprisen, kreditomkostningerne, kreditkøbsprisen, udbetalingen, skyldbeløbet samt de enkelte ydelser, disses antal og forfaldstid[28] skal være indeholdt i ejendomsforbeholdsdokumentet, (når kreditkøbsprisen overstiger 500 kr.), for at kreditor umiddelbart på grundlag af dette dokument kan søge sig fyldestgjort gennem tilbagetagelse ved fogedrettens hjælp. Dette formkrav opstilles ikke som gyldighedsbetingelse for ejendomsforbeholdet, men som betingelse for tilbagetagelse ved en umiddelbar fogedforretning. Når det anføres,[29] at bestemmelsens indhold i princippet svarer til den gældende afbtl. § 10, stk. 1, og at ændringerne er af sproglig karakter og begrundet i sammenhængen med udkastets øvrige bestemmelser, kan rigtigheden heraf dog nok betvivles. Vedrørende oplysninger om aftalens økonomiske vilkår kræver afbtl. § 10, stk. 1, blot, at ejendomsforbeholdsdokumentet "angiver, hvad køberen skal erlægge, og forfaldstiden for hvert enkelt afdrag", d. v.s. indeholder oplysninger om købesummen og de enkelte afdrags forfaldstid.[30] Medens oplysningerne i forslagsudkastets § 6, stk. 1, skal gives af hensyn til køberens muligheder for at vurdere kredittilbudet, og kravet herom altså er opstillet i egentligt forbruger- og køberbeskyttelsesøjemed,[31] er oplysningskravene i afbtl. § 10, stk. 1, først og fremmest indsat "af ordensmæssige grunde" for at lette fogedens vurdering af det forelagte indsættelsesgrundlag,[32] og 1950-betænkningens krav om, at kontantprisen skulle oplyses i kontrakten, blev udtrykkeligt strøget ved lovforslagets fremsættelse.[33] Der er derfor næppe tvivl om, at forslagsudkastets § 21 smh.m. § 6 betyder en skærpelse af betingelserne for umiddelbar fogedforretning i forhold til den gældende afbtl. § 10, hvilket sammenholdt såvel med bestræbelserne på iøvrigt at bevare fogedretten som det naturlige forum for sager af denne art som med, at oplysningspligten ifølge forslagsudkastets § 38 videre ønskes sanktioneret rent civilretligt ved nedsættelse af prisen, nok burde føre til en fornyet overvejelse af den foreslåede bestemmelse.

---

27) Jfr. Bet. 839/1978, p. 85.

28) Nærmere herom Bet. 839/1978, p. 66 f.

29) Jfr. Bet. 839/1978, p. 89.

30) Sml. Groth: Afbetalingsloven, p. 102 f.

31) Jfr. Bet. 839/1978, p. 36 f. og 65.

32) Jfr. Betænkning om køb på afbetaling, p. 45. Hertil også Koustrup: Afbetalingsloven, p. 16.

33) Jfr. Folketingstidende 1953-54, Tillæg A, sp. 1532.

Idet forslagsudkastets § 6 ikke gælder for kontokøb, findes i § 33 en parallel bestemmelse gældende for kontosalg til forbrugere. Denne bestemmelses krav om kontoudtog i overensstemmelse med kontoaftalen sanktioneres efter § 34 med sælgerens fortabelse af sin ret til vederlag for den ydede kredit i den periode, det manglende eller mangelfulde kontoudtog angår.[34] Iøvrigt sanktioneres oplysningspligten efter § 33 såvel som efter § 6 ved reglen i § 38. Denne siger, at køberen, hvis en påbudt skriftlig oplysning om kreditomkostninger eller andre vilkår for køb på kredit ikke er givet ham, inden han forpligtede sig, kun har pligt til at betale kontantprisen for det købte. Det samme gælder, hvis der er givet urigtige oplysninger. Når man har valgt en sådan civilretlig sanktion på trods af, at det "umiddelbart kunne ... forekomme mest nærliggende at sanktionere bestemmelserne med strafansvar",[35] er det som tidligere nævnt alene ud fra en rent praktisk effektivitetsovervejelse.

Den civilretlige sanktionering af oplysningspligten efter forslagsudkastets § 38 er imidlertid ikke nær så betænkelig som den civilretlige sanktionering af udbetalingskravet. Manglende eller urigtige oplysninger om forhold, der som de omhandlede er af åbenbar relevans for køberens beslutningsgrundlag, influerer direkte på parternes aftalesituation og ikke usandsynligt derfor også på de enkelte kontraktsvilkår. Det er ligefor her at søge "ligevægten" genoprettet via civilretlige sanktioner, selv om urigtige, vildledende, urimeligt mangelfulde eller utilbørlige angivelser iøvrigt er forbudt efter markedsføringslovens § 2 og ifølge denne lovs § 19, stk. 3, også sanktioneres med bøde. Mærkes skal herved også undtagelsesbestemmelsen i § 38, stk. 2, hvorefter den nævnte prisnedsættelse ikke skal finde sted, dersom kreditor godtgør,at køberen alligevel har haft et forsvarligt grundlag for at bedømme aftalen, hvorigennem "ligestillingsmotivet" klart træder frem. Hvor køber på trods af manglende sælgeroplysninger har haft et forsvarligt grundlag for at bedømme aftalen, vil også almindelige aftaleretlige fortolkningsprincipper uden hensyn til stk. 2 kunne føre til, at køberens forpligtelse fastlægges til et beløb forskelligt fra såvel kreditkøbs- som kontantprisen.[36]

Ugyldighedssanktioneringen af mindsteudbetalingskravet har hverken et tilsvarende aftalemæssigt formål eller en tilsvarende smidighed i anvendelsen.

E. En regulær køberbeskyttelse kombineret med en regulering af området for ejendomsforbeholdssalg er videre tilstræbt gennem reglerne i forslagsudkastets § 18, stk. 1, nr. 2, samt §§ 23, 24, 25 og 28 om en minimumsbeløbsramme, tvungen fyldestgørelsesmåde,

---

34) Jfr. hertil Bet. 839/1978, p. 107 f.

35) Bet. 839/1978, p. 112.

36) Jfr. Bet. 839/1978, p. 114.

trangsbeneficium samt begrænsning af sælgerens restfordring efter tilbagetagelse.[37] Herigennem reguleres ejendomsforbeholdets anvendelsesområde ligesom i den svenske konsumentkreditlovs § 15 bort fra mindre værdifulde og hurtigt værdiforringede genstande over til områder, hvor sælgeren har et reelt ønske om og fordel af tilbagetagelse i tilfælde af misligholdelse, og hvor ejendomsforbeholdet er en reel kreditsikkerhed for sælgeren og ikke blot et pressionsmiddel.[38] Hvor ejendomsforbeholdet imidlertid accepteres som et rimeligt sikringsmiddel for sælgeren, forekommer det inkonsistent at lade sælgeren risikere at miste dette ved overtrædelse af det først og fremmest konjunkturbestemte udbetalingskrav.

I Sverige rubriceres udbetalingskravet principielt som et krav til sælgerens markedsføring. Tilsidesættelse af udbetalingskravet sanktioneres efter markedsføringsloven, og tilsyn føres af "konsumentverket",[39] jfr. konsumentkreditlovens §§ 9 og 25. Chefen for konsumentverket er tillige forbrugerombudsmand. Herhjemme har man gjort tegn til at bevæge sig et hanefjed i samme retning ved i Bet. 839/1978 - forslagsudkastets § 42, hvis kriterier iøvrigt i alt væsentligt svarer til den gældende afbtl. § 18[40] - at foreslå, at begæringer om frakendelse af retten til erhvervsmæssigt at drive virksomhed med salg på kredit skal fremsættes af forbrugerombudsmanden, som antages at have særlig "føling med" og interesse for lovovertrædelser af den pågældende art - og, anføres det i fortsættelse heraf, "At tillægge forbrugerombudsmanden kompetencen på det nævnte område må endvidere betragtes som en naturlig forlængelse af den kompetence, der er tillagt ham ved loven om

---

37) Jfr. Bet. 839/1978, p. 85, 92 ff., 94, 95 f. og 97 ff.

38) Smh. Bet. 839/1978, p. 84, og den nævnte svenske bestemmelse som omtalt ovenfor kapitel 7.

39) Se om dette organs organisation og funktion i "Tvistlösning på konsumentområdet", SOU 1978:40, p. 56-62.

40) Den bestemmelse, der i afbtl. § 18 i dag hjemler adgang til frakendelse af retten til erhvervsmæssigt at drive virksomhed med salg på afbetaling (men altså ikke med al salg på kredit), er aldrig set anvendt i praksis. Måske vil en henlæggelse af påtalekompetencen til forbrugerombudsmanden give reglen større betydning end i dag, hvor den kun kan bringes i anvendelse på grundlag af indberetninger fra den enkelte fogedret til politiet eller ved private anmeldelser.

Muligheden for sanktionering med bødestraf efter forslagsudkastets § 41 omfatter ikke tilsidesættelse af udbetalingskravet. Denne mulighed er kun en erstatning for civilretlige sanktioner, hvor sådanne ikke findes mulige af hensyn til tredjemand, eller et supplement til civilretlige sanktioner, hvor der i særlige tilfælde er tale om grov eller oftere gentagen overtrædelse.

forbrugerklagenævnet, markedsføringsloven samt retsplejelovens § 104, stk. 4, jfr. § 101, stk. 2".[41] Denne betragtning har dog næppe udelukkende gyldighed f.s.v. angår frakendelse af erhvervsretten. En regel, der som udbetalingskravet alene kan bæres af generelle markedssanerende eller -regulerende hensyn, og hvis overholdelse i givet fald er af betydning for de erhvervsdrivendes indbyrdes konkurrenceforhold, men som ikke med nogen nødvendighed betinger eller sikrer konkret rimelige vilkår for den enkelte køber, må det i forlængelse af markedsføringsloven i det hele taget være nærliggende at henlægge til forbrugerombudsmandens tilsyn og underkaste dem bøde og/eller forbudssanktioner som i Norge og Sverige i stedet for en regelfast civilretlig sanktionering med aftaleretlige virkninger inter partes.

F. Kreditkøbsbetænkningens udkast til nyt lovforslag betegner på mange måder et klart fremskridt fra den gældende afbetalingslov. Imidlertid synes fastholdelsen i forslagsudkastets § 19 af et mindsteudbetalingskrav i forbrugerkøb samt af dette kravs civilretlige ugyldighedssanktionering både at være unødvendig og uheldig. At betegne udbetalingskravet og dets civilretlige sanktionering som køber- og/eller forbrugerbeskyttelse forekommer at være en ren eufemisme. Udbetalingskravet kan - i det omfang et udbetalingskrav på 20 % overhovedet kan begrundes - kun begrundes ud fra et konjunkturpolitisk ønske om forbrugsbegrænsning , og dets håndhævelse er herudover kun af konkurrencemæssig betydning. Det må naturligvis indrømmes, at skellet mellem de privatretlige og de offentligretlige regler gennem de sidste årtiers lovgivning er blevet mindre skarpt, idet også offentligretlige reguleringslove ses at betjene sig af civilretlige sanktioner i et vist omfang. Dette kan imidlertid forsvares f.s.v. angår den del af den offentlige retlige regulering, som f.eks. består i produkt- og markedskontrol eller i en begrænsning af ejendomsudnyttelse eller handlefrihed iøvrigt, hvor de opstillede normer (tillige) direkte sigter mod regulering af borgernes indbyrdes forhold på partsplanet, d.v.s. mod regulering af de enkelte retsforhold. Den makroøkonomiske politik er imidlertid ikke tilnærmelsesvis i samme grad partsorienteret, hvorfor dens retlige virkemidler næppe bør udformes, så de griber ind i borgernes indbyrdes retsstilling.[42]

---

41) Jfr. Bet. 839/1978, p. 119.

42) Sml. om skillelinjen mellem offentlig og privat ret Gomard: Introduktion til Obligationsretten, 1979, p. 7 ff.

Appendix. U 1979.740 H.

Efter foranstående manuskripts færdiggørelse, er der med U 1979.740 H fremkommet et bidrag til beskrivelse af gældende ret, som jeg anser det for væsentligt at få med. Problematikken i dommen knytter sig i særlig grad til den i kapitel 6, note 11, omhandlede situation, hvor der alene p.g.a. en simpel regne- eller ekspeditionsfejl er kommet til at mangle et ganske minimalt beløb i udbetalingen, men hvor der på den anden side ikke er nogen som helst bevismæssig tvivl om udbetalingens objektive utilstrækkelighed. Dommen synes at vise hvilket dilemma, udbetalingsreglen her sætter domstolene i.

Forholdet var det, at der på grund af en fejl begået af sælgerens bogholder i forbindelse med den endelige beregning af udbetalingen blev erlagt 99 kr. for lidt, således at den erlagte udbetaling alene udgjorde ca. 19,9 % af købesummen i stedet for de foreskrevne 20 %. Ejendomsforbeholdets gyldighed blev anerkendt i fogedretten samt af et mindretal i såvel landsretten som Højesteret, hvorimod landsrettens og Højesterets flertal anså ejendomsforbeholdet for ugyldigt. Personligt har jeg så afgjort mest sympati for dissenserne i landsretten og i Højesteret. Det er ubestrideligt, at der ikke forelå noget omgåelsesforsøg,[1] men alene en fejl ved beregningen af udbetalingen, som det var meningen skulle udgøre netop 20 %. Hertil kommer det manglende beløbs ringe størrelse såvel absolut set som i forhold til den krævede minimumsudbetaling. Den reale begrundelse for reglen i afbtl. § 1, stk. 4, gående ud på at sikre præstation af en "rimelig" udbetaling i afbetalingshandler, tilsiger ikke, at der nødvendigvis skal statueres ugyldighed af ejendomsforbeholdet i en sag som den fo-

1) Sml. ovenfor kapitel 6, note 1 in fine.

religgende. For retternes flertal synes det imidlertid ene-afgørende for at placere hele risikoen på sælgeren, at fejlen var begået af dennes folk og således skyldtes dennes "eget forhold". Det svarer næsten til, om man i aftaleretten lod en løftegiver blive forpligtet ved en viljeserklæring efter en strikt, objektiv regel ganske uafhængigt af eventuel fejlskrift eller anden fejltagelse omkring løfteafgivelsen eller aftalegrundlaget iøvrigt. I den almindelige aftaleret tillægges dog regne- og kalkulationsfejl betydning for aftalens nærmere udformning, når f.eks. løftemodtageren på trods af fejlen opfatter løftet på samme måde eller under samme forudsætning som løftegiveren. Og ved en så lille manko, som der er tale om i det foreliggende tilfælde, ses der ikke at være afgørende hensyn hverken til køberen eller dennes kreditorer, der taler mod at lade disse almindelige aftaleretlige principper - hvis tendens senest er kraftigt forstærket ved aftl. § 36 - gælde også her.

Det meget skarpe standpunkt, som indtages af begge appelretters flertal i U 1979.740 H, er i overensstemmelse med den hidtidige retspraksis som forinden senest bekræftet ved U 1978.774 Ø;[2] men dissenserne er nye, og de indvarsler måske en fremtidig tendens til også på dette punkt at anlægge en friere og mindre regelret vurdering af udbetalingens tilstrækkelighed. Det vil i så fald være i overensstemmelse med den skøns- og fejltagelsesmargen, der som påvist ovenfor i kapitel 6 iøvrigt indrømmes sælgeren ved fastsættelsen af den fornødne udbetaling, og som ikke afgrænses efter, om sælgerens vildfarelse vedrørende udbetalingens objektive tilstrækkelighed skyldes hans "eget forhold" eller svig fra køberen.

---

2) Fra sælgerside blev i denne sag anført to ting til støtte for ejendomsforbeholdets gyldighed. Dels at afbetalingsprisen burde have været beregnet anderledes (lavere) end sket i købekontrakten, og videre at den del af den nødvendige udbetaling, der manglede efter købekontraktens opstilling, alene måtte skyldes en regnefejl. Det første anbringende var klart uholdbart, og det sidste afviste retten også enstemmigt at tillægge vægt under hensyn til, at "det skyldtes sælgers eget forhold, at mindsteudbetalingen ikke var erlagt" - altså i realiteten enslydende med Højesterets flertal i U 1979.740 H.

DOMSREGISTER

U 1957. 383 V 25

U 1957. 846 V 35

Holbæks rets dom af 29/3 1958 (nr. 132/1958) utrykt 31[21]

J.D. 1958.239 36

VLT 1958.277 24

U 1958. 436 Ø 21

U 1958. 439 Ø 23[7]

U 1958.1033 Ø 25

U 1958.1265 Ø 21, 25

ØLD af 19/1 1959 (nr. 202/1058) utrykt 30[20]

U 1959. 209 V 19[10], 24[1]

U 1959. 572 Ø 25

U 1959. 735 Ø 36

U 1959. 738 Ø 17

U 1959. 788 V 21

U 1959. 886 H 24, 24[1], 32

U 1960. 730 U 36

U 1961. 234 V 21

U 1961. 459 Ø 36

U 1961. 926 V 17[4], 21, 23, 26[9]

U 1962. 571 Ø 36

U 1962. 601 SH 24[1], 35

U 1962. 926 Ø 22[6]

U 1963. 416 V 23[7]

U 1963. 633 V 19[10]

U 1964. 30 H 26, 27[12]

U 1964. 122 H 26, 28[15]

U 1964. 271 SH 35

U 1964. 299 V 21[1]

U 1966. 27 H 25, 27[12]

U 1966. 314 V 21

U 1966. 755 V 21[1]

U 1966. 792 Ø 24, 24[1], 29[16], 32

U 1967. 451 H 21[1], 24[1], 27[11]

U 1967. 537 SH 21[1]

U 1968. 348 V 19[10], 24[1]

U 1968. 569 Ø 25

U 1969. 472 Ø 21, 22[5]

U 1970. 688 Ø 35[29]

U 1970. 694 Ø 27[12]

U 1973. 796 SH 19[10]

U 1974. 401 V 21[1]

U 1975. 730 H 25

U 1976. 190 V 36

U 1978. 1 H 20[11]

U 1978. 489 H 32 ff.

U 1978. 569 V 27[11], 36

U 1978. 774 Ø 27[11], 56

U 1979. 740 H 55 f.

Litteraturudvalg

Betænkning om køb på afbetaling, 1950.

Betænkning nr. 839/1978 om køb på kredit.

Groth, Peer: Afbetalingsloven, 1960.

Groth, Peer: Afbetalingsproblemer, i U 1960 B, p. 279-294.

Illum, Knud: Dansk Tingsret, 3. udg. ved Vagn Carstensen 1976, (kapitel 8.III.A.).

Illum, Knud: Ejendomsforbehold, 1946.

Jensen, H. Funch: Om erlæggelse af udbetaling efter afbetalingslovens § 1, stk. 4, med brugte ting, i U 1978 B, p. 329-333.

Jensen, Torben: Afbetaling, 1970.

Koustrup, S. A.: Afbetalingsloven, 1971.

Madsen, Palle Bo: Sanktionering af udbetalingskravet i afbetalingshandler efter dansk ret, i JFT. 1979, p. 52-71.

Schaumburg, Hans: Kommentar i U 1967 B, p. 269-271.

Schlüter, Johan: Fortolkningsproblemer i afbetalingslovens § 1, stk. 4, i U 1970 B, p. 33-36.

Spleth, P.: Kommentar i U 1966 B, p. 127-129.

Trolle, Jørgen: Kommentar i U 1964 B, p. 157-158 og 255-256.

Lovtekst

Afbetalingslovens § 1, stk. 4:

"Sælgeren kan ikke gyldigt betinge sig ret til at tage tingen tilbage eller forbeholde sig ejendomsret over tingen, medmindre han ved tingens overgivelse til køberen er fyldestgjort for mindst 20 pct. af afbetalingsprisen. Udbetalingen skal i alle tilfælde andrage mindst 50 kr. Ved salg af bøger er det dog tilstrækkeligt, at sælgeren, inden nogen del af det købte overgives til køberen, er fyldestgjort for et beløb svarende til det største beløb, der efter aftalen forfalder til betaling inden for en måned."

Forslagsudkastets § 19, stk. 1:

"I forbrugerkøb kan ejendomsret eller tilbagetagelsesret kun forbeholdes, såfremt sælgeren ved overgivelsen af det købte til køberen er fyldestgjort for mindst 20 % af kontantprisen. Ved salg af bøger er det dog tilstrækkeligt, at sælgeren, inden nogen del af det købte overgives til køberen, er fyldestgjort for et beløb svarende til det største beløb, der efter aftalen forfalder til betaling inden for en måned."

Liste over forkortede love og litteratursteder

AbzG.	: Abzahlungsgesetz
Afbtl.	: Afbetalingslov
Aftl.	: Aftalelov
BGB.	: Bürgerliches Gesetzbuch
FL.	: Færdselslov
Gbl.	: Gældsbrevlov
JFT.	: Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
J.D.	: Juristens Domssamling
Kbl.	: Købelov
NOU.	: Norges offentlige utredninger
Rpl.	: Retsplejelov
SOU.	: Statens offentliga Utredningar (svensk)
SvJT.	: Svensk Juristtidning
TfGR.	: Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen
TfR.	: Tidsskrift for Rettsvitenskap
U.	: Ugeskrift for Retsvæsen
VLT.	: Vestre Landsrets Tidende
Vxl.	: Veksellov